

2750

సమీక్ష

భీతయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక

వ్యవస్థాపక సంపాదకులు : విద్వాన్ బుల్లసు సీతారామశాస్త్రి.

సంపుటము 14

రాజమహేంద్రవరము 16-5-1991, 1-6-1991

సంచిక 10, 11

— ఈ సంచికలో రచయితలు —

1. శ్రీ ధూర్జటి వేంకటబాలాజి	6. డా॥ లక్ష్మీశెట్టి కోటమల్లేశ్వరరావు
2. శ్రీ పేరిచర్ల రామకృష్ణ	7. శ్రీ ఎస్. ప్రభాకర్
3. శ్రీ పోలేపర్తి రాధాకృష్ణమూర్తి	8. డా॥ మిరియాల రామకృష్ణ
4. శ్రీ పాతూరి రఘురామయ్య	9. శ్రీ జోళ్ళూరి సూర్యనారాయణమూర్తి
5. డా॥ పి. వి. యల్. సుబ్బారావు	

1, 16 తేదీలలో ప్రచురింపబడును.

సంవత్సర చందా రూ. 20-00

6 మాసములకు రూ. 12-00

విడి ప్రతి రూ. 2-00

~~~~ సకాలంలో చందా పంపి సహకరించండి ~~~~

— సంచికకు నిమిషము —

మూలవర్తన మంటగలసి సభ్య ప్రపంచంలో మరో చీకటి రోజుని మిగిల్చి పోయింది. మనిషిలో అంతర్లీనమై ఉండే పాశవిక ప్రవృత్తి మరోసారి బహిర్గతమైనది. శ్రీ రాజీవ్ గాంధీ హత్య దేశప్రజలు సిగ్గుతో తలలు నేలవాల్చు వలసినట్లు చేసినది. భారతజాతి యావత్తు విచారించ వలసిన చీకటిరోజు 21-5-91. వికసిస్తున్న గులాబిమొగ్గ నేలరాలిపోయింది. అంతటి మహాన్నత వ్యక్తికేలేని రక్షణ ఇంక సామాన్య పౌరుడికెక్కడిది? ప్రజాచైతన్యం బలమైన సాంఘిక వ్యవస్థ పునాది కావాలి. ఏ వర్గమైనా, ఏ పార్టీయైనా హింసను ప్రోత్సహించరాదు. ఇప్పుడైనా ప్రజలందరూ గుర్తించవలసిన విషయమిది.

— సంచికకు డు

కీ. శే. విద్వాన్ బులుసు సీతారామశాస్త్రి స్మారక పురస్కారము

పురస్కారం అందుకోవడానికి న్యాయ నిర్ణేతలు నిర్ణయించిన రచనలు, వాటి రచయితలు.

ఉత్తమ సాంస్కృతిక కావ్యం :

శ్రీ వ్యామేశ్వర విలాసము

— శ్రీ కందుకూరి శ్రీరామచంద్రమూర్తి

ఉత్తమ సాహిత్య విమర్శ :

ఆంధ్ర మహాభారతము - ఔపదేశిక ప్రతిపత్తి

— డా॥ నందుల గోపాలకృష్ణమూర్తి

ఉత్తమ ఆధునిక కవిత :

మొవ్వల చేతికర్ర

— శ్రీ శిఖామణి

రచయితలకు అభినందనలు

29-7-1991 న రాజమండ్రిలో జరిగే స్మారక సభలో బహుమతీ ప్రదానం జరుగుతుంది.

★ స మా లో చ న ★

* జాతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక *

వ్యవస్థాపక సంపాదకులు : విద్యాన్ బులుసు సీతారామశాస్త్రి

Retired Telugu Lecturer, V. T. J. College, Rajahmundry.

ఆధునిక కవిత్వ ఏ దిశగా నడుస్తోంది ?

—శ్రీ దుర్జటి వేంకట బాలాజి

-అన్న ప్రశ్న ఈనాటి పెక్కుమంది ఆధునిక సాహితీపరులలో లేకత్తుంది. నిజానికి ఈ ప్రశ్నకు నూటియైన సమాధానం ఇవ్వగలిగిన సాహితీపరులు ఈనాటికి ఆధునిక తెలుగుసాహిత్యంలో ఎంతమంది ఉన్నారన్న ప్రశ్న కూడా తప్పక ఉదయిస్తుంది.

మొన్న ఇటీవల ఆంధ్రజ్యోతి దినపత్రిక (30-9-1984) 'అస్పష్టత, సామాజిక స్పృహలేని ఆధునిక కవిత్వం' అన్న వ్యాసంలో 'జగన్' గారు ఆధునిక కవిత్వ పట్ల తమకున్న ఆవేదనను వ్యక్తం చేశారు. అందులో ఆయన కె. శివారెడ్డి, చెరబండరాజువంటి వచన కవుల కవిత్వంలో వచనాలలోని అస్పష్టతను, మరి కొన్ని సామాజిక స్పృహలేనికవిత్వం-అందులోని అస్పష్టతను చక్కగా వ్యక్తం చేశారు. అందువలన ఆయన రచన వల్ల కలిగిన ప్రేరణతో, మరింత ఉత్సాహంగా ఆధునిక కవిత్వపట్ల శాకున్న అభిప్రాయాలను ప్రస్తుత వ్యాసమాలంగా వ్యక్తం చేస్తున్నాను.

ఆధునిక కవిత్వ ఏ దిశగా నడుస్తోంది?

అన్నప్రశ్నకు ముందు అసలు ఆధునిక కవిత్వంగాని-ఆధునికకవిత్వంగాని అంటే ఏమిటో ముందు తెలుసుకోవాలి. ఆధునిక కవిత్వమంటే ప్రాచీనకవులు వ్రాసిన కావ్యాలు కాదన్నమాట. అంటే నన్నయగారి నుండి ఇంచుమించుగా షీతయోగం వరకు విస్తరించిన కవితాబంధురమైన ప్రాచీన కవిత్వం కాదన్నమాట.

ఆధునిక కవిత్వం నాంది

ఆంగ్ల పరిపాలనవల్ల, సంస్కృతి సంప్రదాయాలలో మార్పులు వచ్చినట్లే, సాహిత్యంలో కూడా మార్పులు రావడం చేత ఇరవయ్యో శతాబ్ది ఆధునిక కవిత్వం వింతతోవలు త్రొక్కింది. అందువలన పందొమ్మిదవ శతాబ్ది చివరగా సాహిత్యంలో ఆధునిక కవిత్వానికి నాంది పలుకబడింది. గురజాడవంటి మహాకవి, పాశ్చాత్య సాహిత్యాన్ని ఆంగ్లసాహితీ సంప్రదాయాలను, ప్రాచీన ఆంధ్ర సాహిత్యంతో చక్కగా సమన్వయించి ఒక కొత్త కవితాపరిమళంతో కావ్య రచనకు నాంది పలికారు. అందులకే గుర

జాడ వేంకట అప్పారావు ఆధునిక కవిత్వ వాల్మీకి వంటి వాడుగా పరిగణింపబడ్డాడు. ఆయన తరువాత కావ్యేతివృత్తంలో, పదబంధంలో ప్రక్రియావైవిధ్యంలో కొత్తపుంతలు త్రొక్కుతూ ప్రాచీన సంస్కృతాంధ్రకవిత్వాల పరిమళాన్ని ఆంగ్ల సాహితీ సంస్కారంతో మేళవించి రాయప్రోలు వంటి కవులు ప్రణయ కవిత్వానికి అంటే భావకవిత్వానికి నాంది పలికితే ఆ ఒరవడిలో పెక్కుమంది కవులు కవితాగానంచేసి ఆధునిక సాహితీ నందనోద్యానంగా ఆమూల్యమైన కావ్యాలను వెలియించారు. వీరి మీద ప్రాచ్యపాశ్చాత్య కవుల కవితానుగంధం పరిమళించింది.

భావకవిత్వం

షెల్లీ, కీట్స్, బైరన్, వర్డ్స్ వర్త్, కూల్ రిడ్జ్ వంటి ఆంగ్లకవులకావ్య పరిమళాన్ని ఆస్వాదించుకొన్న కృష్ణశాస్త్రి వంటి కవులు తమతమ కావ్యాలలో ప్రకృతిని, ప్రణయాన్ని కావ్యవస్తువులుగా స్వీకరించి, వానిని కవితామయం

గావించారు. భాషలో, భావంలో, కల్పంలో, కస్తువులో నవ్యతను సాధించారు. వీరితో కొంతమంది ప్రణయానికి సాంవిధికతే మరికొందరు ప్రకృతికి పరవశించిపోయి మధురమైన ప్రకృతిలోని ఆనందాన్ని కావ్యంలో నింపగలిగారు. అబ్బూరి రామకృష్ణారావు, గుప్తూరి రామరెడ్డి వంటి కవులు ఈ కోవలోకి వస్తారు.

భావకవులకు ఆచార్యుడైన కృష్ణకాశ్మీగారు. ప్రాచీన కావ్యాలలోని కవితా మాధుర్యాన్ని ఆస్వాదించి, దానిని అంగీకరిస్తూ సుగంధంతో మేళవించి, ప్రకృతిలోని తీరుదనాన్ని, ప్రేమసిలోని వెచ్చదనాన్ని, కలుపుకోరినాన్ని, ప్రేమానురాగాలను, ప్రేమలోని అనుభూతిని కావ్యాలలో వ్యక్తంచేసారు. వేషంలో, భాషలలో ముమ్మారుల కృష్ణకాశ్మీగారిని అనుసరిస్తూ, నందూరి, నాయని, వేదూర, బాపిరాజు వంటి కవులు తమకవితలలో తీవ్రమైన భావుకతను వ్యక్తంచేసారు. కానీ విశ్వసాధ వారి బాణీ, పదబంధం, కవితా నైపుణ్యమే వీళ్ళందరికంటే ఎంతో భిన్నమైంది.

అభ్యుదయ కవిత్వం

ఇరవయ్యో శతాబ్ది ఆధునిక తెలుగు సాహిత్యంలోని భావకవులు ప్రకృతి ప్రణయానికి వివశులై కవిత్వాన్ని ప్రాప్తే, వీరి కవిత్వంలో ఎటువూ రెండు ప్రధానంగా కనిపిస్తాయి. ఒకటి జాతీయోద్యమపు ప్రభావం, రెండవది మానవతావాదం. ఈ రెండు భావకవిత్వంలో ప్రధానంగా కనిపిస్తాయి. అయితే అభ్యుదయ కవిత్వం ఎటువూ ఇందుకు పూర్తిగా భిన్నమైంది. రెండవ ప్రపంచ యుద్ధపు పరిణామాలు ఆధునిక సాహిత్యం మీద ప్రసరించాయి. సాహిత్య దేశాలలోని

ఫ్యాక్టరీలలో, కర్మాగారాలలో పనిచేసే కార్మికుల స్థితిగతులు. వాళ్ళ కష్టనష్టాలు - వాటి వలన కలిగే మానసిక వ్యధలను కవితామయం గావించాలనే దృక్పథం కవులకు కల్గడంచేత కవుల కవితలలో అభ్యుదయభావం తొంగి చూచింది. కవులకవిత్వానికి సామాన్య మానవుడే మకుటానుధారి అయ్యాడు.

శ్రీశ్రీ-అభ్యుదయ కవిత్వం

ప్రాచీన సంప్రదాయ బలంతో వికాలమైన సామ్యవాద దృక్పథాన్ని మేళవించి తనపదునైన కవితాధారంతో ఎలుగై కవితాగానం చేసిన శ్రీనింగం శ్రీనివాసరావు అభ్యుదయ కవిత్వానికి మార్గదర్శకుడయ్యాడు. అభ్యుదయ కవిత్వం ఆయన కలం బలంవల్ల పీఠవిహారం చేసి అభ్యుదయ కవిత్వపు వైశిష్ట్యం అంటే ఏమిటో నిరూపించుకొంది. ప్రపంచ కవితాలోకంలో వివిధ భాషల మీద, సాహిత్యాల మీద గాఢంగా ప్రసరించిన రెండవ ప్రపంచ యుద్ధపు పరిణామాలు మన తెలుగుసాహిత్యంమీద కూడా ప్రసరించాయి. అంతలకు ఫలితమే నేటి అభ్యుదయ కవిత్వంలో సామాన్య మానవుడే మకుటధాన్యమైనాడు. అతనిక ప్లాలు, బాధలు, కన్నీళ్ళు, కరుడుగట్టిన మానవుల అంటే పెట్టుబడి దారులపై తిరుగుబాటు వంటి అంశాలు అభ్యుదయ కవిత్వానికి ఇతివృత్తాలైనవి. పెట్టుబడిదారీ వ్యవస్థను కూలద్రోసి సమ సమాజాభ్యుదయానికి రాచబాటలు వేసే సమాజస్థాపనకై, ఈ అభ్యుదయకవులందరూ తమకవితాగానంతో లోకాన్ని ప్రభావితం చేసారు. కానీ సిద్ధాంత పరమైన అంశాలను కవితామయంగావించాలనుకోవడమే, ఉత్తమకవితకు అసలు సాధ్యంకాదుకాబట్టి అభ్యుదయకవిత్వం కేవలం నామమాత్రం గానే మిగిలిపోయింది.

శ్రీశ్రీ మహాకవిగా కీర్తించి అతని బాటలో నడిచిన అభ్యుదయ కవులందరూ కేవలం శ్రీశ్రీగారి అనుమాయులుగానే మిగిలారుగాని, తమసొంత గొంతుకులతో కవితాగానంచేసి లోకాన్ని ప్రభావితం గావించలేక, తమప్రతిభా సామర్థ్యాలలోపంతో కేవలం నామమాత్రపు కవులుగానే మిగిలిపోయి సాహిత్యలోకంలో అభ్యుదయ కవులుగానే మిగిలారు.

వచనకవిత్వం

ఎవరేమనుకున్నా, ఎన్ని మాటలు మాట్లాడినా, శ్రీశ్రీ ప్రతిభాశంకుడైన కవి. ఒక్క సామ్యవాద సిద్ధాంతాలను తప్పిస్తే. అతడు సాహిత్యానికి చేసిన సేవ గణనీయమైంది. ప్రాచీన సంస్కృతాంధ్ర సాహిత్యాలను తుణ్ణంగా చదువుకొన్నతనం ఆయన కవితలో తొంగి చూస్తుంది. నిశితమైన ఆయన గాఢప్రతిభకు మాత్రం జోహద్లు అర్పించని సాహితీ పరుండుం డనుటతో ఎటువంటి అతిశయోక్తి లేదేమో!

కానీ ఒక్కవిషయం!

మహాకవి అవునోకాదో తెలియకుగాని, శ్రీశ్రీ ప్రభావం ఆధునిక తెలుగు సాహిత్యంమీద గాఢంగా ప్రసరించటం చేత ఆయనప్రభావానికి లోనై కొంతమంది అభ్యుదయ కవిత్వంరాసినా, కొంతమంది కవులు కేవలం స్వచ్ఛమైన కవితనురాసి, ఆధునిక కవితపట్ల తమకున్న గాఢమైన అభిరుచిని వ్యక్తంచేసారు. అటువంటి వారిలో వుండుర్రి, తిలక్లు మాత్రం ప్రథమ శ్రేణిలో చెప్పకోదగిన ఉత్తమకవులు.

కుండుర్రి, తిలక్లు

నిజానికి వచనకవిత్వోద్యమం భావకవిత్వం తరువాత ప్రారంభమైనా ఏ సిద్ధాంతాలకు కట్టుబాట్లకు లొంగకుండా

'కేవలం సాహిత్యం కొలకకవిత్వం సృష్టించిన ఘనత వీరిద్దరికీ దక్కుతుంది. వంతుర్తి ఆంజనేయులుగారు స్వచ్ఛమైన తెలుగుకవి. ఆయన పాటరాసినా, పద్యం రాసినా, కవిత్వరాసినా, గేయంరాసినా. కవిత్వంలో ఎన్నిగడుసు పోకడలు పోయినా, తనదైన గొంతుకతో మాట్లాడగలిగిన ఉత్తమకవి వచన కవిత్వ ఆయన పితామహుడని సాహిత్యలోకం తలచినా మనం ఆశ్చర్యపడనక్కరలేదు. సుదీర్ఘమైన ఆయన కవిత్వంలో వెలువడే తెలుగుతనం, సామాజిక చింతన, ఆర్థికాంభోధ్యం, సుదీర్ఘమైన సమాజ పోరాటం, బరువైన శబ్దాల మిశ్రమం - ఇవన్నీ కూడా ఆయన్ను ప్రతిభావంతుడైన కవిగా గుర్తించాయి. ఈ అంశాలన్నీ కూడా దేవరకొండ బాల గంగాధర్ తిలక్ ఉత్తమకవిగా ఎదగడానికి ఉపకరించాయి. 'నగరంలో వాన' అన్న వంతుర్తి ఆంజనేయులుగారి కవిత్వంలో ఆయన భావుకత, సువిశాలమైన దృక్పథం, మానవతా సిద్ధాంతాలపట్ల ఆయనకున్న ఆభిరుచి ఏపాటిదో తెలుస్తుంది.

'నా కవిత్వం వెన్నెలలో ఆడుకొనే అందమైన ఆడపిల్లలు'

-అన్న బాలగంగాధర తిలక్, ప్రాచీన కవిత్వాన్ని గ్రోలి, కృష్ణకాస్త్రీగారి భావుకతను, శ్రీశ్రీగారి మానవతా దృక్పథాన్ని, వంతుర్తిగారి వచన కవిత్వాన్ని - వీటన్నింటినీ కలిపితన దైన గొంతుకతో లోకాన్ని ప్రభావితం గావించిన స్వచ్ఛమైన కవి. తిలక్ కథలు రాశాడు. నాటకాలు రాశాడు. ఇంకా ఎన్నెన్నో ప్రక్రియలు చేపట్టి రచనలు చేసినా, అతడు కేవలం ఒక భావుకుడైన కవిమాత్రమే. ఆయన ఏకైక కావ్యం 'అమృతం కురిసిన రాత్రి' అందులో 'నవర

కవిత' అన్న ఖండికలో కవిత్వం గురించి ఆయన-

'కవిత్వం ఒక అందమైన ఆత్మమీదీని తత్వం కవికే తెలుసును కాళిదాసుకు తెలుసు, పెద్దన్నకు తెలుసు కృష్ణకాస్త్రీకి తెలుసు, శ్రీశ్రీకి తెలుసు'

-అని పలుకుతారు. దీనినిబట్టి ఈవాక్యాలలో కవిత్వం గురించి ఆయన నిర్దుష్టమైన అభిప్రాయం ఏమిటో తెలుస్తుంది. ఆధునికవచన కవితా ప్రపంచంలో శ్రీశ్రీ, వంతుర్తిల తరువాత తిలక్ గారి స్థానం సుస్థిరమైనది. ఆయన కవిత్వంలో భావుకత, ఉన్నా, అభ్యుదయం ఉన్నా వీటన్నింటినీ మించిన గొప్ప మానవతా దృక్పథమంది. అందులకే ఆయన కవిత్వం కాశ్వతింగా సాహిత్య లోకంలో నిలచిపోయింది.

నయగరా కవులు

-అంటే వచన కవిత్వంలో కృషి చేసిన, ఏల్పూరి సుబ్రహ్మణ్యం. బెల్లకొండ రామదాసు, ఆనంత్ సోమసుందర్లు గుర్తుకొస్తారు. వీరు అభ్యుదయకవులుగా విరాజిల్లారు. ప్రధానంగా వీరిది సామ్యవాద దృక్పథం. సామ్యవాద సిద్ధాంతంలో మితవాదదృక్పథంలో కవిత్వం రాసి తమదైన గొంతుకతో పలికినా, కేవలం అభ్యుదయ కవులుగానే మిగిలి పోయారు. ఇంకా అనిశెట్టి సుబ్బారావు, పతాభి. అజంతా వంటి కవులు వచన కవిత్వంలో కృషి చేసారు. చేస్తున్నారు. కేవలం సిద్ధాంతం కొలకమాత్రమే కవిత్వం వ్రాయదలచుకొంటే దానికి సాహిత్యలోకంలో ఎంతటిస్థానం ఉంటుందనడానికి కేవలం కాలమే ఒక గీటురాయిగా నిలుస్తుంది.

ఆధునిక వచన కవులు

అంటే భావకవిత్వప్రభావానికి లోనై,

ప్రాచీన సంస్కృతాంధ్ర సాహిత్యా లతో పాటు, ఆంగ్లసాహితీ సంపర్కాలను బీర్తి చుకొని, కేవలం వచనకవిత్వ మాత్రమే కాకుండా, ఆపస్తంబుడు పద్య కవిత్వం కూడా చెల్లారినట్లు కవులుగా మనుగడ సాగిస్తున్న కవులలో చాళరథి, ఆరుద్ర, డా॥ సి. నారాయణరెడ్డిగారు వంటి కవులు గణనీయులు. వీరిలో ఎటువంటి సిద్ధాంతపు కట్టుబాట్లు తొంగి చూడవు. ఆరుద్ర కవిత్వంలో కనిపించినా, కేవలం అవి నామమాత్రమే. ఇలాంటి వాళ్ళు ఇంకా పెక్కుమంది ఉన్నా కేవలం వీళ్ళు ఇంకా ఏ ప్రక్రియను చేపట్టక, కవిత్వాన్ని నమ్ముకొని మనుగడ సాగించే వాళ్ళు.

విప్లవకవిత్వోద్యమం

అన్నమాటతోనే కవిత్వం ఒక సిద్ధాంతానికి కట్టుబడి వ్రాయబడేది అన్న విషయం సువిదిత మాతుంది. కేవలం విప్లవం వలననే సమసమాజస్థాపన జరుగుతుందనే నమ్మకం ఈ విప్లవకవులలో బలంగా ఉంది. ఈ విప్లవకవిత్వోద్యమానికి శ్రీశ్రీ నాందిపలికినా, ఆయనకవిత్వం కేవలం విప్లవకవిత్వతత్వానికి ప్రతీక మటుకు కాదు. అయితే ఇక్కడ ఒక విషయం చెప్పాలి. కేవలం విప్లవంద్వారానే లోక కల్యాణం జరుగుతుందనే సూక్తిలోని వైచిత్ర్యాన్ని నమ్మిన మిగిలిన విప్లవకవులందరు కేవలం విప్లవకవిత్వంలోనే తృప్తి పడక, సమాజాన్ని దిగంబరంగా చూపించి దాన్ని కవిత్వంగా ప్రతిబింబిస్తే తప్ప సంతోషించకపోవుటచేత-వారితో కొంతమంది మటుకు తేరువడి దిగంబర కవిత్వోద్యమాన్ని ప్రారంభించారు.

దిగంబర కవులు

-అంటే ముఖ్యంగా ఆరుగురు కవులు గుర్తుకొస్తారు. బ్వాలాముఖి, నిఖిలేశ్వర్

చెరబండరాజు, మహాస్వప్న, ధైరవయ్య, నగ్నమునులే దిగంబరకవులు. వీరి దిగంబర కవిత్వం కూడా ఆధునిక సాహిత్య లోకంలో ఒక సంచలనం రేపింది నిజమే విప్లవం కావాలి! మంచిదే. తరువాత ఏమిటి అన్న ప్రశ్న కనుకొంటే ఏమీ లేదు. సమాజానికి కావల్సింది కేవలం విప్లవమే కాదుకదా! విప్లవం సాధించ గలిగింది ఏమీ లేక పోవడంచేత. ఈ ఉద్యమం క్రమేపి అణగారినాయింది. ఈనాటికి విప్లవకవిత్వం అన్నమాట సాహిత్య లోకంలో ఎక్కడా వినిపించకపోక పోవడానికి కారణం అదికేవలం నామ మాత్రంగానే మిగిలిపోయింది. అందులకే కవిత్వం ఎప్పుడుకూడా ఒక సిద్ధాంతానికి, కట్టుబాట్లకు లొంగకూడదు. కవిత్వంలాగానే బ్రతకాలి. ఉత్తుంగతరంగాలతో అటుపోట్లతో ఉచ్చాంగేసముద్రం లాగా కాకుండా, ప్రశాంతంగా, ప్రవహించే జీవనదిలా ఉండాలి. అప్పుడే సమాజం ఒక్కొక్క మెట్టామందుకు వేస్తూ ప్రగతి పథందైపు పయనిస్తుంది. అటువంటి కవిత్వమే ఈనాటి సమాజానికే కాదు, ఏనాటి సమాజానికైనా కూడా అవసరం! అటువంటి సందర్భంలో ఈనాడు వచన కవిత్వం.

పాశ్చాత్య సాహితీ సంపర్కప్రభావం.

అధికంగా కనిపిస్తోంది. భారతీయ సంస్కృతి, సంప్రదాయ, ఆచారవ్యవహారాలకు భిన్నమైన పాశ్చాత్య సంస్కృతి భారతదేశంలో ప్రవేశించడంతోపాటు, భాషలో, సాహిత్యంలో కూడా వచ్చిన మార్పులు తీవ్రమగుటగా మతచబడ్డాయి. ఈ కారణంగా ఆధునిక సాహిత్య ప్రక్రియలలో వినూత్నమైన వచన కవిత్వమిద నేటి పాశ్చాత్య సాహితీ సంపర్కం బలంగా ఉంది. భావంలో, వస్తువైవిధ్యంలో, శిల్పంలో, ఇతివృత్తంలో వచన

కవిత్వం ఒక విశిష్టమైన స్థానం లభించింది. కానీ -

ఒక్క విషయం - పాశ్చాత్య సాహితీ సంప్రదాయాలు, భావాలు కవిత్వంలో చొప్పించడంచేత అది అందరికీ అర్థం కాదు. వేగుంట మోహనప్రసాద్, గుంటూరు శేషేంద్రశర్మ, ఇంకా కొంతమంది ప్రసిద్ధ వచన కవిత్వ నిర్మాతలలో ఇది అధికంగా కనిపిస్తుంది. వేగుంట మోహనప్రసాద్ కవిత్వంలో, అమెరికా ఆంగ్ల సాహితీ ప్రభావం అధికంగా కనిపిస్తుంది. అసలు ఆయన ఊహా చాలా భిన్నంగా, ఎవరికీ అంతుబట్టదు. భావం కూడా అంతసులభంగా ఎవరికీ కొలుకుదు పడదు.

ఇక గుంటూరు శేషేంద్రశర్మగారిలో కూడా ప్రాచ్యపాశ్చాత్య సాహితీ సంపర్కం మేళవింపు అధికంగా కనిపిస్తుంది. ఈ మేళవింపు వలన ఒక అస్పష్టత సాహిత్యంలో కనిపిస్తుంది. ఆయన 'గొరిల్లా, నాదేశం - నాప్రజలూ' వంటి ఖండకావ్యాలలో అస్పష్టత స్పష్టంగా కనిపిస్తోంది. ఇంకా అజంతా, సోమసుందర్, వంటి వచనకవితా ధురంధరులలో కూడా ఇది అధికంగానే కనిపిస్తుంది.

అనుభూతి కవితోద్యమం లేక కవిత్వంలో అనుభూతి

అని ఈ మధ్య సాహిత్య లోకంలో మరొక వాదం లేచింది. నిజానికి ఇది చెప్పుకోదగిన గొప్ప ఉద్యమం కాని, వాదం కాని కాదు. కొంతమంది విప్లవకవులు మరికొంతమంది కవులమీద లేపిన గుమారం.

ఒక్కమాట -

నిజానికి అసలైన కవిత్వం ఏదైనా ఉంటే, అది అనుభూతి పరంగానే ఉం

టుంది. కళాత్మకే విలువ ఉంటుంది. సమాజానికి, సమాజశ్రేయస్సును కోరే ప్రతికీ వీ గొప్పకవితాన్నే సృష్టిస్తాడు. తప్పదు. అది దేశకాలపరిస్థితులకు అనుగుణంగానే ఉంటుంది. సామాజిక జీవన విధానంలో ఎప్పుడూ కవిత్వం తన స్థానాన్ని తాను నిలుపుకోవాలంటే, అది అనుభూతి పరంగానే ఉండాలి. ఉంటుంది, తప్పకుండా! ఇస్మాయిల్, శేఎస్వీ, ఇంద్రగంటి శ్రీకాంత్ శర్మనుండి ఆధునిక యువకవులలో ఈ అనుభూతి గోచరిస్తుంది. ఈ వాదంతోపాటు ఇటీవల సాహిత్యలోకంలో చెలరేగిన మరొక వాదం లేక ఉద్యమం.

మినీ కవితోద్యమం

అసలు 'మినీకవిత్వ' అన్న పేరు చూడానికి చాలా వింతగా కనిపిస్తోంది. 'మినీ' అన్నమాటకు 'చిన్న' అన్నమాటకు దగ్గర సంబంధముంది! 'మినీ' అంటే చిన్న అన్న అర్థం చెప్పుకోవచ్చు. ఈనాడు సాహిత్య లోకంలో విశృంఖలంగా రాజ్యంచేస్తున్న కవితోద్యమం ఇది. ఈ ఉద్యమ ప్రభావానికి లోనైన పెక్కుమంది యువకవులు మినీకవిత్వం రాస్తున్నారు. మినీకవిత్వం సంకలనాలు వేస్తున్నారు. భావంలో ఎంతో వైవిధ్యాన్ని ప్రదర్శిస్తున్నారు. పెద్దకవులనుండి చిన్నకవులమీద పెక్కుమందికవులు ఈ మినీకవిత్వం ఒక వినూత్న సాహితీ ప్రక్రియగా రూపొందిస్తున్నారు. ఇటీవల 'భారతి' మాసపత్రికలో ప్రచురింపబడిన ఒక కవిత్వ ఈ విధంగా ఉంది.

ఎదు గద్ద కన్నా పెద్దది
అయినా గద్దే మీస్తుంది,
గద్ద ఎదుకన్నా చిన్నది
అయినా దానిరక్తమౌసాలను

కోరుకుంటుంది.

నేనిప్పు డిప్పుడే

నిద్దురిస్తున్న ఎద్దులను

నాకలంకరణో పొడుస్తున్నాను.

ఈ కవిత్వంలో గొప్ప సామ్యవాద సిద్ధాంత ముంది. సామాజిక దృక్పథముంది. పెట్టుబడిదారీ వర్గానికి, పేదవర్గానికి మధ్య చెలరేగిన గొప్ప సంఘర్షణ ఉంది. ఈ సంఘర్షణ వ్యంగ్యంగా చిత్రీకరింప బడుట చేత కవిత్వ ఆద్యంతా వ్యంగ్యం గా కొనసాగింది. ఇటువంటి కవిత్వాలను చదివినప్పుడు మన కవిత్వపు స్థాయి ఉన్నతమైనదిగానే కనిపిస్తుంది. కానీ గొప్పవైవిధ్యాన్ని ప్రదర్శించాలంటే ఈవచన కవిత్వోద్యమం చాలదు. అందు లకే సాహిత్యలోకంలో ఈ ప్రక్రి యకు తగినంత గుర్తింపులేదు. కానీ ఇటువంటి పొడవైన కవిత్వలు బలంగా ఉంటే, వాటిలోని వ్యంగ్యం ఎంతో బరువైనది, సునిశితమైంది. కానీ అటు వంటి పొడవైన కవిత్వంలో

అస్పష్టత, సామాజికస్పృహలేనితనం

-స్పష్టంగా గోచరిస్తుంది. కవిత్వంలో స్పష్టత లేకపోవడానికి కారణం, సరి యైన అవగాహన లేకపోవడమే కాక, నిశితమైన పరిశీలనా పాటవాలు కొరవడ డం కూడా ఒక కారణం కావచ్చు. అంతే కాకుండా 'సామాజికస్పృహ' అన్న మాట తరుచుగా వినిపిస్తుంటుంది. 'సామాజికస్పృహ' అన్నమాటలేదు, ఉన్నదల్లా సామాజిక చింతనమే. చిం తనమన్న శబ్దానికి ఆలోచన అన్న అర్థం చెప్పకోవాలి. కానీ స్పృహ అంటే ఆలోచన అన్న అర్థంరాదు. కానీ ఈ మాట ఎలావచ్చిందంటే ఆంగ్ల సాహితీ సంపర్కంవల్ల వచ్చింది. ఆంగ్లంలో Political Consciousness, Social Consciousness అన్న మాటలున్నాయి. ఇందులో Social

Consciousness అన్న మాటకు 'సామాజిక స్పృహ' అన్నమాటకు సరి యైన అనువాదం కావచ్చు. కానీ ఇది స్పష్టంగా ఉండని తోచదు.

కవిత్వంలో సామాజిక చింతనం ఉం డాలని కోరుకోవడం కేవలం అవివేకం. అసలు కవిత్వో కేవలం సామాజిక ప్రయో జనం కోరిక వ్రాయబడదు. సామాజిక ప్రయోజనం కూడా, కవిత్వానికి సంబం ధించిన అత్యుత్తమో ఒకటి కావచ్చు. కవిత్వం ఎప్పుడూ అందరికీ లభ్యమయ్యే వస్తువుకాదు. అది కేవలం కొద్దిమందికి మాత్రమే పనికివచ్చే ఒక ప్రయోజన కారి మాత్రమే. మరి అటువంటి కవి త్యాన్ని నలుగురికీ ఉపయోగపడాలని కోరుకోవడం కేవలం అవివేకం మాత్రమే. అంతేకాదు, అందులో సామాజిక స్పృహలేదనుకోవడం కూడా ఒక పొర పాటుమాత్రమే.

ఆధునిక కవిత్వ ఏదికగా నడుస్తుంది?

-అన్నవాక్యానికి ఇప్పుడు స్పష్టమైన అర్థం దొరుకుతుందనుకొంటాను. ఆధునిక కవిత్వ ఈనాడు ఏస్థితిలో ఉందనడానికి కారణం సాహిత్యలోకంలో వుట్టిన కవి త్వమే పరమప్రమాణం. ఇంతగొప్పకవి అని చెప్పకోదగిన మహావి శ్రీశ్రీ గారు ఒక విజయవాడ ఆకాశవాణి వారి ఇంట ర్యూలో ఇలాఅన్నారు. మామిడితెంక దామిలో నాటి నపుడు అది ములకై త్తి తిరిగిమహావృక్షమౌతుంది. ఆ వృక్షం ప్రసా దించినమామిడి పండ్లే తిరిగి తెంకమప్రసా దిస్తుంది. ఇది అనుశ్రుతంగావస్తున్న ఒక సత్సంప్రదాయం. ప్రాచీనాంధ్ర సాహిత్యానికి సంస్కృత సాహిత్యసంప్ర దాయపు బలం ప్రమాణం. అదేవిధంగా ఆధునికాంధ్ర కవిత్వానికి, ప్రాచీన సాహిత్య సంప్రదాయ బలం ప్రమాణం. విత్తులేంది చెట్టులేదు. చెట్టులేంది విత్తు

లేదు. అందులకే ఆధునికాంధ్రకవి వరంసులైన డాక్టర్. సి. నారాయణరెడ్డి గారు అన్నట్టుగా-

'అంతి కడివెను పాలపై ఒ

క్కింత మీగడ పెరిగినట్టుగా

మనకు మిగులును గతములోపలి

మంచి: అదియే మనసంప్రదాయము'

-అనే పద్యం మనం ఎప్పుడూ గుర్తు పెట్టుకోవలసింది.

ఆధునిక కవిత్వమైనా, ప్రాచీన కవిత్వమైనా-అది ఏకవిత్వమైనప్పటికీ-

సర్వకాలాలకు, సర్వమానవులకు, సర్వేశాలకు, సర్వసంస్కృతికి అద్దం పట్టేదిగా ఉండాలి-

దానిలక్ష్యం సామాజిక ప్రయోజనం మాత్రమే కాదు. రసస్ఫూర్తిని, దీప్తిని, సర్వమానవానికి కుభప్రదాన్ని కూర్చే దిగా ఉండాలి. ఏ సిద్ధాంతాలకు, కట్టు బాట్లకు, సంప్రదాయ ఆచారవ్యవహారాలకు అంగక విశ్వజనీనతను చేకూర్చేదిగా ఉండాలి.

అటువంటి కవిత్వకోరిక నేటి ఆధునిక సాహిత్యలోకం శ్రమిస్తే, భవిష్యత్తులో మేలిమికవిత్వం రావడానికి అవకాశ ముంటుంది.

.....

=====

అన్నిరకముల అచ్చుపనులకు
చి. వి. ఆండ్ కో. ప్రెస్

త్యాగరాజ నగర్
రాజమండ్రి - 533 101
Phone No. 73542

=====

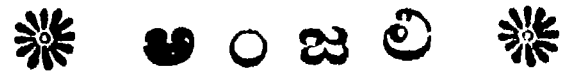

నగరం చివరి దృశ్యం

—శ్రీ పేరివల్ల రామకృష్ణ

నరాలు చిల్లెలా
 ఘోరమైన బాంబుల్ని విసురుతుంది
 నిద్రరాని కళ్ళు
 వెలుగు పువ్వుల్ని పూసుకుంటాయి
 రిక్త బద్దకంగా చిగుగుంటున్న ప్రాగిస్తుంది
 బారిపోతున్న నిక్కరు 'మ్యాన్'
 మోసుకెళ్తుంది
 స్కలించిన మృగం జనానిత్యంలోకి
 పారిపోతుంది
 ఇంకిపోయిన కన్నీరు మానాన్ని
 మోస్తుంది
 నిష్పాకణి కను నోట్లో పెట్టుకుని
 కార్మిక చొక్కా దూటీ కల్పింది
 ఇక్కడ నూర్చుడు దివిటీపట్టుడు
 రాత్రి నక్షత్రాలు ప్రమిదల్లో
 వెలుగుతాయి
 గుండెల్ని చీల్చుకుంటూ నైలునక్రం
 దూసుకుపోతుంది
 ఉలిక్కిపడిన పసిహృదయం
 గుక్క పెడుతుంది
 ఊరంలేని ప్రశ్నం బుల్లినోటి కందుతుంది
 దగ్గుతున్న ముసలి పేగు
 చీకట్లు తన్ని గొక్కబోగ్లా పడతాడు
 ఆతిడు మళ్ళీ దహన సంస్కారంలో
 వెలుగుచూస్తాడు
 నగరం విడిచిన స్కలనం
 ఇక్కడ నల్లసముద్ర మవుతుంది
 దుర్గంధపు పూలు ప్రతి వాక్లోనూ
 వికశిస్తుంది
 ఘోరమైన గొట్టంలోంచో...
 రైల్వే సిగ్నల్ వెనుకనుంచో...

శ్రీ పోలేపెద్ది రాధాకృష్ణమూర్తి, M.A., M.Phil.

తే. శ్రీ జపాసుమరీలిని జెలగువాడు
 కశ్యపుని నందనుడు దివ్యకాంతి
 యాతుడు
 చీకటుల ద్రోలి యథుడు
 నశింప జేయు
 నట్టి సూర్యుని కతిభక్తి నంజలింతు.

తే. దధియు శంఖము మంచు విధాన శ్వేత
 తనుడు క్షీరవారాళి నందనుడు
 విగుడు
 భూత జాలాధిపుని శిరోభాషణమ్ము
 నైన చంద్రుని కతి భక్తి నంజలింతు.

తే. మేదిని తనయందును మెలపుబోలు
 కాంతిలో గూడు దేహమ్ము
 గలుగువాడు
 కరము నందున ఘనశక్తి గలుగువాడు
 నైన యంగారకుని కేసు నంజలింతు.

జ్ఞాపకం వచ్చినప్పుడు సూర్యుడు
 తొంగిచూస్తాడు
 నీళ్ళు రాని కుళాయినుండు
 కొట్టుకు చచ్చే
 "అలగా జవాల్ని" రంగుటద్దాల్లోంచి
 నగరం తొంగిచూస్తోంది
 ఇక్కడ-
 పిచ్చి ముక్కలు
 తూటి పొదలు
 లెట్రీన్లు... బాత్రూంలు అవుతాయి.
 సిగ్గవిడిచిన నగరం.... కంఠల్లోంచి
 అమాయకత్వాన్ని కాంక్షగా
 జాగ్రహింతుంది.

నగరం.... ఇతడి చేతులకి బానిస
 సంకల్పిస్తుంది
 పలుగు-పార భుజాన్ని పెడుతుంది

తే. అనమడు బ్రియాంగు కలిక
 తుల్యమగు శ్యామ
 వర్ణుడును రూపమందు నప్రతిమా
 డరయ
 సౌమ్యుడును సౌమ్యగుణగణ సంకు
 తుండునైన బుధుని కతి భక్తి నంజలింతు.

తే. సకల దేవతా ఋషి బృంద
 గద్గరుండు
 స్వర్ణ కర దేహముతోడ వరలువాడు
 బుద్ధి భూతుండును ద్రిలోకములకు
 విభుడు
 నగు బృహస్పతి కతి భక్తి నంజలింతు.

తే. మల్లికా హిమ బిసనాశ
 మహిత తనుడు
 సర్వ రాక్షస తిరికి నాచార్యవరుడు
 (తరువాయి 7వ పేజీలో)

విశ్వాసంకోసం కుక్క బిస్కట్లు
 తినిపిస్తుంది
 నగరగూండా ఎలక్షన్లో కుక్కచావు
 పిస్తాడు
 ఇక్కడి స్త్రీ కిలం కరవాంతో
 ఛిద్రమవుతుంది
 ఇక్కడి స్వేదరక్తం
 నగరం జేబులో డబ్బుగా మారుతుంది.

ఎప్పుడో... హఠాత్తుగా
 అలగా జనంలోంచి మహావిప్లవం
 పుడుతుంది
 బురదలోని పద్మంలా
 మహాత్ముడే ఉదయిస్తాడు
 గళం విప్పుతాడు
 కదం తొక్కుతాడు
 చీకటి హృదయాల్లో చిరుజల్లులు
 కరిపిస్తాడు.

ఈ తరం స్వరచిత్రం - కావ్య సమీక్షణము

—శ్రీ పాతూరి రఘురామయ్య

మాదిరాజు రంగారావుగారి కవిత్వం ఆధునిక సాహిత్యంలో ప్రత్యేక స్థానాన్ని కలిగి ఉంది. 1955 నుండి వారి రచన వ్యాసంగం పాగుతూనే ఉంది. డా॥ ఆర్వీ యస్. సుందరంగారు ఆవేశంకంటే చింతన ప్రధానంగా వెలువడిన వీరి కవిత్వ సామాన్యలకు బోధపడటం కష్టమే అన్నారు. మాదిరాజు కవిత్వము చింత సాత్వికమే అయినను కొన్ని సందర్భములలో ప్రధాన, మాలిక భావప్రకటనము నందు కవి సాధారణ పాఠకులకు కూడ అర్థమయ్యే రీతిలో కవిత్వ సృష్టి చేశాడు. మానవీయ భావనయే మాదిరాజు కవిత్వ లోని ఏకైక అంతిమాస్మితం. ప్రజాస్వామ్యయుగ విధాన ప్రతిఫలనం ఈ తరం స్వరచిత్రంలో స్పష్టమవుతున్నది.

ఆధునికయుగ మానవుల మధ్య స్పర్థలు ఏర్పడటానికి మూలకారణం రాజకీయ, ఆర్థిక, సాంఘిక రంగాలలోని అవ్యవస్థయే. వచనకవిత్వ ప్రజాప్రయోజనంకోసమే ఏర్పడిందని వందేర్చి మొదలగు కవుల ప్రగాఢవిశ్వాసం. మానవుని యొక్క స్థితికి మూలకారణం, హేతువు, వర్గసృజనా? కర్మయా? మనస్తత్వం వేరాలా? అని కవి పరిశ్రమ. జీవితాన్ని అర్థంచేసుకోవడంలో ఆధునిక కవులు అనేక మార్గాలను అనుసరించారు. మాదిరాజు జీవితాన్ని ఆధ్యయనం చేసే పద్ధతి ఇతర కవుల పద్ధతికంటే విలక్షణంగా భాసిస్తుంది. అందుకు మూలకారణం మాదిరాజు ఆధునిక యుగంలోని మానవుని జీవితాన్ని కాస్త్రీయ పద్ధతి ద్వారా సమగ్ర పరిశీలన చేశాడు. దీనికికోడు

మానవునియొక్క మనస్తత్వంపైన వ్యవస్థ యొక్క ప్రభావాన్ని ప్రకృతియొక్క ప్రభావాన్ని అనేక కోణాల్లోంచి దర్శించినాడు. తాత్విక మానసిక ప్రపంచపు లోతులనుకూడా తరచి చూసినాడు.

మాదిరాజు రంగారావు ప్రజాస్వామ్య కవి. అంటే ఈ యుగమానవానికి సమగ్రమైన అభివృద్ధి సమకూరాలనే దృక్పథం అతినిది. ఇందులో ప్రజాస్వామిక మనగానే విశృంఖల భావనలకు విమర్శలకు మాత్రమే వీలును కలిగించేదని కొందరి అపోహ. నిజానికి సకల చర్చాప్రపంచం యొక్క అంతిమలక్ష్యము సమగ్ర మానవ పురోగతి. అందరికీ సుఖప్రద జీవనము లభించాలనే తత్వం మాదిరాజుది.

ప్రగతివాదఛాయ కూడా ఈ ప్రజాస్వామ్య కవిత్వంలో తప్పకుండా ఉంది. ఉదా: 'అరుణకిరణం గుండెలో వెలుగు మనిషి కదలిరా విజయచరణం బ్రతుకులో నిలిపి మనిషి సాగిపో' అన్నాడు. మానవ పురోగతి నిమిత్తము కవి గాఢభావన లోనూ పాక్షికుడు కాలేడు. బ్రతుకులో విజయచరణం నిలపమంటున్నాడు. ఇందులో మానవునిలో నెలకొనవలసిన సమతౌల్యత ప్రకాశమానమవుతుంది. ఊరకే నూర్యునివైపు చూస్తే గుడ్డితనం రాక తప్పదుకదా! అందుకే ఆధునిక సమాజ లక్షణమైన విప్లవభావన ఎంత ముఖ్యమో మనిషి తనలో తాను మేల్కొనడంకూడా అంతే ముఖ్యం. ఈ సమతౌల్యత అనునది ఆవశ్యకమయినది. సాంఘిక సామాజిక మార్పు అనునది క్రిమీజా సంభవిస్తుంది. దీనియొక్క తత్వం తెలియని ఆవేశపరులు

దానికోసం పెడప్లే యుల బారిన పడటం అవాంఛనీయం. అందరినీ తనవలెనే చూసుకోగల ఉదాత్తమైన మానసిక సంస్కారం మాదిరాజు మనకందిస్తాడు.

“ప్రాంత వర్ణమతి భాషలు గగనంలో విలీనమై
అవనిపై రేణువులో మానవతా దర్శనం”

అని కవి అంటున్నాడు. కవిత్వం కాలాతీత కాంతి రేఖ అని సోమకుందర్ ఉవాచ. అవని అంటూ నెలకొనవలసిన మానవతా మధురిమను వ్యక్తీకరించాడు. ప్రాంత వర్ణ మతి భాషా భేదాలు పరిహరింపబడటమే విలీనమనడం. ఈ విభేదాలేవీ లేనప్పుడు మానవతాసుగంధమే ప్రపంచంలో గుభాళిస్తుంది.

(7వ పేజీ తరువాయి)

బరమమగు సర్వశాస్త్ర ప్రవర్తకుండు
నైన శుక్రన కలి భక్తి నంజలింతు.

తే. కాటుకను బోలు దేహమ్ము
గలుగువాఁడు
నబ్బమిత్రుని పుష్కరిండు యమున క గ్ర
జాఁడును ఛాయాతీరణులకు
సుతుఁడు నాధ్యుఁ
డగు శనైశ్చరునకు భక్తి నంజలింతు.

తే. మోగుగుం బూవు భాదీని
బొల్చువాఁడు
తారి కాగ్రహ నిచయ మస్తకఁడు
ఘనుఁడు
క్రొధి క్రోధాత్మకుండును
ఘోర మూర్తి
యైన కేతువునకు భక్తి నంజలింతు.
(మూలం : నవగ్రహ స్తోత్రం, వేద
వ్యాసుడు).

(*)

ఈ యుగంలో ప్రజాస్వామ్యం అను ఖండికలో ప్రజాస్వామ్య విలక్షణతను స్పష్టం చేశాడు. మానవత్వపై రక్తి, సోద రత్వం, గమానత్వం, వ్యక్తి స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యం ఇత్యాదులు ఉన్నాయని అభిప్రాయపడ్డాడు. చరిత్రయొక్క గతిని కవిత్వీకరించాడు. ఇందులో మనిషి హృదికి మనిషి హృదికి మధ్యదారులు వెలుగు నిడి విచారమైన మాజం ఆవరించా లని కాంక్షించాడు. మానవాళి ఈ ప్రజా స్వామ్య యుగంలో పురోగమన దిశగా సాగేందుకు పీలు ఉన్నదంటున్నాడు.

సాంఘిక అవ్యవస్థ వ్యక్తియొక్క మనస్తత్వ రీతులతో అనేక విధాలుగా మనుషులలో అలసత్వాన్ని భయాన్ని నిరాశను ప్రజేశపెట్టింది. చైతన్యవంతుడైన మానవుడు జ్ఞానం ఆధారంగా ఈ అవ్యవస్థమీద ఏకో ఒక రీతిలో నిరస నను ప్రకటిస్తున్నాడు. కాని మాదిరాజు కాంతిపిపాసను ప్రధానంగా వ్యక్తీకరిస్తూ బాంబు గుండెలో పచ్చనయి కాంతిపంట కినపడే రోజుకూడా ఉందని మానవీ యంగా ఆశావాదాన్ని రేకెత్తిస్తున్నాడు. అందుకే అతడు మారణాయుధం కళ్లలో నీరు సోనలై నరించే తుఱాన్ని కూడా పసి గట్టాడు. ఒక దృక్పథం ఏ సంస్కృతి విలసనానికైనా అవసరమే. ఆర్ధగుణం కలిగిన నవోహతో కూడిన దృక్పథం ఈనాడు అవసరం. మంటలలో మాట్లా డించేది ఈనాడు అనర్థకాంక్షకంగా పరిణ మిస్తున్నది. అట్టిది అనవసరం.

“ఉంది ప్రతి ఎదలో మోగే నాదం
మానవత తలపించే రాగంలో
ఉంది ప్రతి ఎదలో వెలిగే రూపం
తరిమేసే లేజంలో”

మానవీయ భావనా, దానవీయ విశ్వం ఖగితపై నిరసనా అనేక ముఖాలతో దర్శనమిస్తుంది ఈ కావ్యంలో. చీకటి

కెప్పుడూ నూర్కుని మింగాలనే ఉం టుంది. నూర్కుని కెప్పుడు చీకటిని తర మాలని ఉంటుంది. ప్రకృతిలోని ఈవైరు ధ్యం, ఈ సంఘర్షణ జీవితంలోకి సహ జంగా ప్రవేశించింది. ఈ ప్రపంచ ప్రజా గణానికి వెలుగుపైవ ఆసక్తి, వెలుగు కోసమే ఆజేదన ఉంటాయి. మాదిరాజు ఆధునిక యుగ సంద్విధిలో భయపడు తున్న మనిషిని ఉత్తేజపరుస్తూ వెన్నెల ద్యౌకశలు వహించాలనీ ప్రకటించాడు.

“ఇనుప చువ్వలవలె నిటారుగా నిలిచి

వెదురు బద్దలవలె వేరేవ వంగుతూ
లోపల మందుతూ నిప్పుల కుంపటి

చూడవచ్చు ఇక్కడ మనిషిలో మనిషిని”

గొప్పవారిలోనూ జీవితావిసరం మూలంగా వారి సంస్కార స్థాయినిబట్టి అనేకరకాల ప్రవర్తనా విధానాలు ఏర్ప డాయి. ఈ మనస్సుకు ఒక రూపంలేదు. దీనికో దారిలేదు. వారుకూడా మనవలె మనుషులే వారు దేవతలుకారు, రాక్ష సులూ కారు. అందుకే వ్యక్తిత్వం అనేది ఎరికివారు నిర్మించుకోవలసిందే. నైతి కంగా లికోగమించినవాడు గొప్పవాడై ననూ పతిశుడే అవుతున్నాడు. అవకాశ ఛాయ గొప్పవాడి బ్రతుకులోనూ పెట్టే చిచ్చు దుర్భరం. మనస్తత్వం యొక్క పాత్రయే ఇందులో ఎక్కువ.

అందమైన ప్రశ్న అన్నది జీవితానికి ప్రశ్నికయే. అందమైన ప్రశ్న అంటే పతంగం. ఇది గాలి విసగుకు ఊగటం, తెగటం చెట్టుకొమ్మకో, స్తంభానికో చుట్టుకోవడం మనిషి జీవితంలోని క్లిష్ట స్థితులకు సంకేతములు. ఆక్షణం గుండెకు చుట్టుకోవడం మానవునికి జీవితంమీద వున్న ఆసక్తిని పరోక్షంగా తెలియ జేస్తుంది. అది దెబ్బతిన్నప్పుడు అతనిలో కదిలే ఆజేదనను పట్టి ఇస్తున్నది. మన ఉన్నతికి అవనతికి సంకేతమై జేసిన

పథంలో చైతన్యరూపంలో ఈ ప్రశ్న దర్శనమిస్తున్నది. తుఱాలవేళ్ల సందున కదలటం ఊహల గాలి అంచున లేలటం కవితాన్నే ప్రతిభించిస్తున్న అంశాలు. భాబతు అనే వ్యవహారిక పదాన్ని ప్రబ లంగా సరైనస్థానంలో ఉంచడం అపూ ర్వంగా ఉంది. ‘బ్రతుకు భాబతు’ అని ప్రయోగిస్తాడు ఒక చోట.

‘కోరికకు నిరీక్షణకు మధ్యఘర్షణ
ఘర్షణలో సాగే ప్రయాణం ప్రయాణ
రూపమే మనిషి జీవితం’

భావంయొక్క స్థాయినిబట్టి ఆర్థాను సంధానవిధానంలో విశేషించి సాధారణ మైన పదాలను వాడటమూ కూడ మాది రాజు కవితలో కనిపిస్తుంది. అందుకు పై పాదాలు తార్కాణము. జీవితాన్ని వ్యాఖ్యానించటం ప్రలికావ్యం చేసేపనే. నూతనమైన వ్యవస్థలో ఈ ప్రజా స్వామ్య యుగంలో మనదేశంలో లెక్కకు మిక్కిలియైన భావాలు సంఘురిస్తు న్నాయి. మానవునిలో ఈ సంఘర్షణ పట్ల గురుతరమైన భాద్యత నెలకొన్నది. అందుకే మానవుని ఆంతరంగ పురోగతిని సృజించే గుణం ఈ కావ్యంలో కాన వస్తుంది. కోరిక, నిరీక్షణ ఈ రెండుకూడ భవిష్యత్తుమీద మానవునికిగల అపార మైన విశ్వాసాన్ని ప్రదర్శిస్తున్నాయి.

‘గతంలో వేళ్ళు దన్నుకొని
వర్తమానంలో విస్తరించి
భవిష్యత్తులోకి మాచేకాలం ఉందినాలో
పూలతో పండ్లతో’

ఈపాదాలు కవియొక్క కాలసంబంధ వికాల దృక్పథాన్ని ప్రదర్శిస్తున్నాయి. ఆధునికులు చైతన్యంపేరుతో కేవలం భవిష్యత్తు మీదనే ఎక్కువదృష్టి నిలిపి వర్తమానానికి తక్కువ ప్రాధాన్యత నివ్వడం గతాన్ని పూర్తిగా విస్మరించ డం చేస్తున్నారు. ఈ పాక్షిక భావన కవి

శృష్టిలో సురైందికాదు. సంక్రమణం లోంచి స్వీకరించడగ వారసత్వాన్ని స్వీకరించడం మాదిరాజు విషయంలో సరియైనది. ఈ పునాది ఆధారంగా జాతీయత కొమ్మలుగా విస్తరించడం వర్తమానంలో జరుగుతున్నది. అయితే పూలుపండ్లు ఆనందమయమైన భవిష్యత్ జీవితాన్ని ప్రతిపాదిస్తున్నాయి. సరిగ్గా ఇదే భావనను దాళరథికాలం నా కంఠ మాట అనుట ద్వారా వ్యక్తీకరించాడు. సుప్రసన్న కూడా చైతన్యం కాగడాతో నడిచేవాడికి కాలమంతా వర్తమానమే అన్నాడు. ఈ వికాలదృష్టి ప్రతికవికి ఉండవలసినది,

‘మోగేను నరాల్లో సదాన నానాయి
సంగీతధుని ప్రసారంతో
ధ్వనించేనూ గుండెలో నిరంతరం

మనోజ్ఞ గతిలో మృదంగం’

మోగింది సంస్కారమనే సంగీత ధుని ధ్వనించింది చైతన్యభావధ్వని. మానవునిలో చెత్తసంస్కారం అన్నది అతని మూర్తిమత్వంపై ప్రభావం కలిగింపజేస్తున్నది. అనే అంశాన్ని నూత్న రహస్యమైన విషయాన్ని సృష్టికరించాడు.

అధునిక యుగమానవుడు తాను నిర్మించుకున్న సిద్ధాంతాల వలయంలో బంధి. అయినా సరే మానవత చే పైచేయి. ఆనందం భేదంగా అభ్యుదయం లక్ష్యంగా వాస్తవికత ఖామికగా మానవీయభావనతో పరిణామాన్ని కాంటిన్యూ కావ్యసృష్టి చేశాడు. అర్థి, ఆనందం, సంఘర్షణ. కాంతి వీటిమధ్యగల పరస్పర సంబంధం జీవితంలో కలిగింపజేస్తున్న అనేకస్థితులు కావ్యవస్తువుగా రూపొందాయి. వీటన్నిటికీ మూలనూత్రం మానవుడే.

‘క్రిందతరాలుగా నిల్చిన పర్వతపంక్తులు,
కఠినకాసనాలవలె

క్రింద యజ్ఞాలపై కదలే నదీనదాలు,
వాస్తవజీవితాలవలె’

కవి ఇక్కడ ఉపమానాలుగా ఉపయోగంగా తీర్చి చెప్పడంలో కవిత్వ సౌందర్యాన్ని సాధించాడు. అభివ్యక్తిలో ఉత్తమమైనమార్గాన్ని ఎన్నుకున్నకవిగా మాదిరాజును చెప్పవచ్చు. భావనకు అనుగుణంగా పాఠకునిలో ఆసక్తిని ప్రేరేపించే విధంగా కవిత్వశిల్పాన్ని సృజించడంలో మాదిరాజు ఇటువంటి శ్రోత పోకడలు అనేకంగా పోయాడు.

ఆ యెండకు గొడుగువేసుకుని వడిగా నడిచేను పెద్దమనిషి. పొడుచుకుని ప్రక్కవానికశ్చ పోనే చెవిలోదూరి గుల్మితీయనీ. అని మనిషిలోని భాధ్యతారాహిత్యాన్ని సూచించాడు. ప్రక్కవాని స్వేచ్ఛను ఎవడిస్వేచ్ఛకూడ పరిహరింపకూడదు. ఒకవేళ ఒకనిహక్కు మరొకని వాక్కును కబలించితేస్తే రాజ్యము యొక్క ఉద్దేశ్యమే దెబ్బతింటుంది. వ్యక్తికీ సంఘానికీ మధ్య సమన్వయం సాధించడం ఇందులో కనిపిస్తుంది. చమత్కరించగా చెబుతున్నా చింత నాత్మకంగా పాఠకుని లాక్కుపోయే గుణం మాదిరాజు కవిత్వంలో కనిపిస్తున్నది.

‘బంధించేను మనల్ని మానవతారేఖ
స్థలమూ కాలమూ ప్రమేయంలేకుండా’

ఈ మానవతారేఖ అనేది ఏగోడలను అయినా తృటిలో తోసివేయగలదు. వాయువు జలమూ ఎంత ప్రయోజనాత్మకమో ఈ భావనకూడా అట్టిదే. నేలపై ప్రతిమానవుని సంక్షేమాన్ని పురోభివృద్ధిని కాంటిన్యూ చేసి ఈ మానవతావాదం ఇది ఈనాటి అపూర్వ వేదం.

చరిత్ర సృజించిన తేజం అనేకవిధాల ఊర్ణం సంధులేకుండా గతస్మృతులతో వెలుగైనిలిచింది అంటూ ఇందిరాగాంధీ యొక్క తేజోమయ జీవితాన్ని చూపాడు.

ఆమెయొక్క ధైర్యసాహసాలు చరిత్ర గతినే కొత్తములుపులు తొక్కించినవి. హత్య గురించి నిరసిస్తూ అది దుర్బర రాజనీతికి క్లమాక్స్ అంటూ ఆమెజీవితం త్యాగఫలం అని గుర్తించాడు. భోఫార్ వివాదం అనే ఖండికలో మృత్యువులీలపై వ్యాఖ్య కవితాత్మకంగా వ్రాశాడు. కాస్త్రుసరిజ్ఞానం ఎంతపరిగినా మనిషి యొక్క అలసత్వంవల్ల అశ్రద్ధవల్ల ఇట్లాంటి నెత్తుటి మరకలు చరిత్రలో నిండుతాయని ఉటంకించాడు.

- ఉపయోక్త గ్రంథసూచిక :
1. అభ్యుదయ కవిత్వానంతర ధోరణులు సంఘేర్వారం జగాన్నాథం.
  2. సహృదయ చక్రం సుశ్రుసన్న
  3. కవిత్వం కాలాతీత కాంతిరేఖ - ఆనందస్వామిసుందర్.

—పాతూరి రఘురామయ్య

సహకార జూనియర్ కళాశాల

పోస్టు : యద్రంగి 505 307

కరీంనగర్ జిల్లా.

0—0

గత 40 సంవత్సరములుగా

తెలుగు, హిందీ గైడ్లలో
ఉత్తమమైనవిగా ప్రసిద్ధికెక్కిన
“పైప్ పండిట్స్” గైడ్స్
చదవండి! చదివించండి!!

B. V. & CO.,
6-4-24, Tyagaraja Nagar,
RAJAHMUNDRY-583 101.
Phone No. 73542

పేదరికంలో పెరిగిన “పెన్. నిధి”

—శ్రీ పి. వి. యల్. మద్బారావు

‘దరిద్రం చాలా మందికి పిరికిపాలు పోస్తుంది. నాకు పోసింది, కానీ ఆ పిరికి పాలు తాగి నేను రాటు లేలాను. నా చిన్నతనంలో అన్ని బాధలు కష్టాలు, అవమానాలు, ఈసడింపులు అనుభవించక పోతే నేను రచయిత నయ్యేవాణ్ణి కాదు.’ ఈ మాటలు ఎవ్వరివోకాదు. వ్యధలు నిండిన తన ఎదలోంచి కథలు పలికించిన శ్రీ రావూరి భరద్వాజవి.

వీరు తే 5-7-1927 న హైదరాబాదు సంస్థానికి చెందిన పరిటాల జాగీరులోని మొగులూరు గ్రామంలో జన్మించారు. అయితే వీరికటుంబం గుటూరు జిల్లా లోని తాడికొండ గ్రామానికి వలసవెళ్ళి నది. విద్య అంటే పాఠశాలకే పరిమితం అనే అభిప్రాయం ఉన్నవారికి వీరి విద్య రిక తరగతి మాత్రమే. అయితే రిడిక్యుల్లో వ్యాప్తమైనవిశ్వమనే పాఠశాలలో అనుభవాలే అధ్యాపకులుగా వీరు నేర్చుకున్న విజ్ఞానానికి కొలబద్దలు లేవు. ఆ విజ్ఞానాన్ని ఏ డిగ్రీలు బంధించలేవు. ఆయన సాహిత్య పఠనంలో అకుంత దీక్షావ్రతుడు. లైబ్రరీలను బౌసాసన పట్టినవాడు. అతడు చదవని పుస్తకం లేదు. చలం, కొడవటిగంటి, గోపీ చంద్, ప్రేమచంద్ల సాహిత్యాన్ని జీర్ణం చేసికొన్నాడు. మనుచరిత్ర, వసుచరిత్ర, కళాపూర్ణోదయం, అమృతమాల్యద మొదలైన ప్రబంధాల్ని, భారత, భాగవతాల్ని తెగచదివినవాడు. భాషపై బోలెడంత అధికారం సంపాదించుకున్నాడు. అన్నింటికంటే మించి

నది, ఆయన సాహిత్యసృజనంలో నిజాయితీపరుడు.

రెండవ ప్రపంచయుద్ధంలో టెక్నీషియన్ గా, ఫ్యాక్టరీలో, ప్రింటింగ్ ప్రెస్ లో ఎక్కడయినాసరే, కష్టమైన జీవితాన్ని ఎన్నుకొన్నవాడు. కష్టాలను ఓర్చుకొన్నవాడు. నెల్లూరునుంచి వచ్చే ‘జమీన్ రైతు’ సంపాదక వర్గంలోను, ‘దీక్షబంధ్’ వారపత్రికకు ఇన్ చార్జిగాను, ఆంధ్రకాళ జ్యోతి, యువ, అభిసారిక, చిత్రసీమలోను పనిచేసి 1959లో హైదరాబాద్ ఆకాశవాణిలో జూనియర్ స్క్రిప్ట్ రైటర్ గా ప్రవేశించి ప్రాధ్యుక సర్ స్థాయికి ఎదిగి 1987 లో పదవీ విరమణ చేసారు.

17 సం॥ వయస్సులో సాహిత్య సృజనంపై దృష్టిసారించి, తన మేధ ‘సారి’ నుంచి చిన్నకథలు, నవలలు, నాటికలు, నాటకాలు, వ్యాసాలు, విజ్ఞానకాస్త్ర విశేషాలు, బాలసాహిత్యం, జీవనసమరం వంటి మొత్తం నేటికీ 180 రచనాస్త్రాలను సంధించారు. వారికొన్ని కథలు, నవలలు - ఇంగ్లీషు, హిందీ. బెంగాలి కన్నడం, తమిళం, ఉర్దూ, మళయాళం భాషల్లోకి అనువదించబడ్డాయి. వారి సాహితీసేవకు గుర్తింపుగా గోపీచంద్, ఆవార్డ్, A. P. సాహిత్య అకాడమీ అవార్డు కేంద్ర సాహిత్య అకాడమీ అవార్డు, సోవియట్ లాండ్ నెహ్రూ అవార్డు, రాజ్యలక్ష్మి అవార్డు, తెలుగు విశ్వవిద్యాలయ సత్కారం ‘కళా ప్రభుత్వ’, డాక్టరేట్ లు లభించాయి.

రచనాసమరం సాగించి, సాగిస్తూ, భవిష్యత్తులో వైతం సాగించగలిగే కథా యోధుని విజయధ్వజం, మన భరద్వాజాని ‘జీవన సమరం’. దీనిలో కమెరా ఎఫ్ ట్టో వేసిన చాయాచిత్రాలు కానరావు. మానవుని కన్ను చూసిన, పెన్ను వ్రాసిన జీవనదృశ్యాలు కనబడతాయి. డా॥ పి. నారాయణరెడ్డిగారి మాటల్లో చెప్పితే

‘రోజూ చూస్తున్న దయనీయదృశ్యాలే, రోజూ జరుగుతున్న దారుణ సంఘటనలే, రోజూ నెమరేస్తున్న నడిరోడ్ల చరిత్రలే, రోజూ కళ్ళలో మూలుగుతున్న,

చెవుల్లో కదలాడుతున్న, గుండెల్లో తొక్కిసబాడుతున్న, బండబతుకులే బెండుబతుకులే, ఎంత సజీవంగా మెలిస్తున్నాయి. ఈ ‘జీవన సమరంలో.’

ఈ పుస్తకం చదివాక ప్రతిజాతకుడికి అనిపించే విషయం ఎమిటంటే (శ్రీశ్రీ మోటల్లో) - జీవనసమరం గ్రంథంలో కల్పనలేదు. కథలేదు. శేవలం జీవిత దృశ్యాలే ఉన్నాయి. ఈ దృశ్యాలు జీవిత యదార్థాలు. అంటన్ చెఫ్ థోవ్ కథల్లాగా నిరాడంబరంగా దిగంబరంగా, స్వచ్ఛందంగా ఉన్న జీవితశకలాలు.

‘కండగలవాడేను మనిషోయ్’ అంటాడు గురజాడ. అయితే జీవన సమరం లోని పాత్రలన్నీ ‘గుండె’ కలవాళ్ళు. గుండెల్ని కదిలించ గలవాళ్ళు.

వీరి నవలలు ‘పాపడు రాళ్ళు’, ‘కాదంబరి’ తెలుగు నవల్లో అణిముత్యాలుగా లెక్కింపదగినవి. ‘వినువీధిలోని వింతలు’ ఆయన కాస్త్రీయదృష్టికి చక్కని ఉదాహరణ. కథారచయితగా పేరుప్రఖ్యాతు లార్జించిన భరద్వాజ కవిమూడా అనే విషయం చాలామందికి తెలియక పోవచ్చును.

'శతధర్మ' అనే ఓ కవిత్వం ఆయన అంటారు.

'ప్రయత్నిస్తాను,
ప్రయత్నిస్తాను,
చలిదుప్పటి కళ్ళుకున్న
చీకటి చిగుళ్ళ గిరిగింతల్లో
చిక్కుకున్న వృద్ధతపసి, కనుకొలకుల
నీడల్లో,
వడవడ వడితే న్యాయాన్ని, అందరికీ
పంచేదానికి
ప్రయత్నిస్తాను,
ప్రయత్నిస్తాను.'

ఈ ప్రయత్నం త్రికరణశుద్ధి గా చేస్తాడు కాబట్టి ఆయన 'రచన' ఏకవిధంగా జన హృదయంలో నిలుస్తుంది. ఆయన ఆశయం 'వర్గరహిత ప్రజాపాలనం' దానికై జీవితంలో రచనాసమరం చేస్తారు. జాతికి రచనా వరాందిస్తారు. ఆ సమరం అంతు లేనిది. ఆయన సాహిత్య సృజనం అందరికీ కావల్సినది.

ఆ భరద్వాజని "విజయభావన" సాహితీ మిత్ర సమాఖ్య, విజయనగరం తమ ఆరవ వార్షికోత్సవ సందర్భంగా ఆధీనమొందించడం నిజంగా కథాసరస్వతిని అర్పించడం.

—పి. వి. యల్. నుబ్బారావు,
M.A., M.Ed.,
కార్యదర్శి : 'విజయభావన'
6-4-10, అలకపిఠి
విజయనగరం-531 201.

(*)

ఉత్తమ సాహిత్యంకోసం
సమాలోచన
చదవండి!
చదివించండి !!

ఆంధ్రప్రదేశ్ స్థల నామాల్లో జన నిరుక్తి - భారతం

—డా॥ లక్ష్మింశెట్టి కోటమల్లేశ్వరరావు

స్థలనామాలవ్యుత్పత్తుల విషయంలో జననిరుక్తి నిర్వహించే పాత్రచాలా ముఖ్యమైనది. స్థలనామవ్యుత్పత్తిని దేవతలు, పురాణాలు, మొదలయిన వాటికి ముడిపెట్టటం చాలవరకు జరుగుతూ ఉంటుంది, ఆంధ్రప్రదేశ్ స్థలనామాల్లో పురాణాలే కాక రామాయణ భారతాదికావ్యాలు, అనేక ఇతర విషయాలు కూడా జననిరుక్తిలో చోటు చేసుకున్నాయి. తెలుగుదేశం స్థలనామాల్లో రామాయణం భారతంకంటే అధిక ప్రాధాన్యం వహించినా భారతం నిర్వహించిన పాత్ర కూడా తక్కువే కాదు. ఆంధ్రప్రదేశ్ స్థలనామాల్లో భారతసంబంధమైన జననిరుక్తి కథాక్రమానుసారంగా వివరంచడమే ఈ వ్యాసం లక్ష్యం.

1) భీముని పట్నం లేక భీమిలి :

(విశాఖపట్నం జిల్లా)

దీని మొదటి పేరు ఏకచక్రపురం. భీమనేనుడు బకాసురుణ్ణి ఈ సమీపంలోనే సంహరించాడని భీముని పేరిట ఈ ఊరిపేరు భీమునిపట్నం అయిందని జననిరుక్తి.

2) బెల్లంకొండ (గుంటూరు జిల్లా) :

భీముని వతి చంపబడిన బకాసురుని శరీరం బెల్లంగా మారిందట. బెల్లంకొండ కనుక బెల్లంకొండ అయిందట.

3) మడికొండ (పరగల్లు జిల్లా) :

హిడింబాక్రమం ఇక్కడ ఉండేదని ప్రజల విశ్వాసం.

4) నందాం (విజయనగరం జిల్లా) :

పాండవులు కొంతకాలం ఇక్కడ నివసించారట. ఈ సమీపంలోని ధర్మపురం, పైడి భీమవరం అర్జునవలస, సుభద్రాపురం మొదలయిన పేర్లు పాండవుల పేర్లతో వెలసినవే.

ఈ జిల్లాలోని రణస్థలం ఉత్తర గోగ్రహణ సమయంలో అర్జునుడు కారపులతో యుద్ధం చేసిన ప్రదేశమట. సంచం అనే జబ్బుతో ఇక్కడి ఆవులు బాధపడినవి కనుక ఆ ప్రదేశానికి సంచం అనే పేరు వచ్చిందట.

5) బారువా (శ్రీకాకుళం జిల్లా) :

ఇక్కడ కూడా పాండవులు కొంతకాలం నివసించారట. ఒక రోజున అర్జునుడు లేడి అనుకొని పొరపాటున బాణం ప్రయోగించి ఒక ఆవును చంపాడట. ఆ పాపాన్ని పోగొట్టుకోడానికి పాండవులు ఇక్కడ ఒక యాగంచేసి పాపభారాన్ని తీర్చుకొన్నారు. భారాన్ని హరించిన ప్రదేశం కనుక భారహరపురం అని పిలువబడి అదే బారువా అయిందట.

6) మాడుగుల (గుంటూరు జిల్లా) :

మాండవ్యుడు యమధర్మరాజును మానవజన్మ ఎత్తమని శపించినవాడు. తత్కాపఫలితంగా యమధర్మరాజు విదురుడుగా జన్మించాడు. మాండవ్యుడు నివసించిన ప్రదేశం కనుక మాండవ్యపురి అని పిలువబడి అదే క్రమంగా మాడుగుల అయిందట.

7) భీమవరం (చిత్తూరు జిల్లా) :

భీముడు తపస్సు చేసిన ప్రదేశమట.

8) కోయిలకుంట్ల (కర్నూలు జిల్లా) :

ఈ ఊరిపేరు వ్యుత్పత్తికి భారతానికి సంబంధంలేదు కాని ఈ ఊరి ప్రజలకు పాండవులు పాండురంగస్వామి విగ్రహాన్ని బహుళాకరించారట.

9) ప్రజ్ఞాపురం (మెదక్ జిల్లా) :

ఈ గ్రామనామం వ్యుత్పత్తికి భారతంలో సంబంధం లేదు కాని ఈ గ్రామం మాత్రం పాండవులు కట్టినదట.

10) బసర్ (ఆదిలాబాద్ జిల్లా) :

మహాభారతయుద్ధంలో జరిగిన ఘోరా లకు కలత చెందిన వ్యాసుడు ఇతరి ఋషులతో కలిసి దక్షిణాపథ యాత్రచేశాడు. ఆ సమయంలో ఈ ప్రదేశంలో కొంత కాలం ఉన్నాడు. అప్పటి నుంచి ఇది వ్యాసపురి అని పిలువబడి 'బసర్' గాను ఆ తర్వాత 'బసర్' గాను మారింది.

41) కొకుంట్ల (కర్నూలు జిల్లా) :

ఇది జనమేజయుని పాలనా కాలం నాటికే ఉన్న గ్రామమట. ఈ గ్రామం పేరుకు భారతానికి సంబంధంలేదు.

పైన వివరించిన వ్యుత్పత్తులన్నీ కేవలం జనవ్యవహారంలో ఉన్నవి. వీటి అనలు వ్యుత్పత్తులను ఇంకా పరిశీలించ వలసి ఉంది.

డా॥ లక్ష్మీకృష్ణ కౌటమల్లేశ్వర రావు
రిసెర్చ్ అసోసియేట్, తెలుగుకాళి
ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం
విశాఖపట్నం-580 003.

.....

వసుచరిత్రలో నాటక రీతులు

—శ్రీ ఎస్. ప్రభాకర్, ఎమ్. ఏ..

కావ్యములను రెండు విధాలుగా అలంకారికులు నిర్వచించిరి. అందు ఒకటి దృశ్యకావ్యమనియు రెండవది శ్రవ్య కావ్యమని వివరించి చెప్పిరి.

దృశ్యకావ్యమునకు నాటకమని మరో పేరు గలదు. నాటకమునందు మొదటగా పరిపబడునది నాందీపద్యము. "నాంది" అనగా ఆనందింపజేయునది. నాంది యని, నాట్యకాస్త్రమును తొలుత నందీశ్వరుడు వ్రాయుటచేత ఆయన స్మృతిగా మొదటి పద్యమునకు నాంది యను పేరు వచ్చిన దని పరిశోధకుల అభిప్రాయము.

ఈ "నాంది" కథాప్రారంభమునకు ముందుగా భావికథను నూచనప్రాయముగా వివరించును.

రామరాజభూషణుని వసుచరిత్రము ఒక సంగీత, సాహిత్య ప్రబంధ మేకాక ఒక దృశ్యకావ్యమని చెప్పవచ్చును.

కా॥ శ్రీ భూపుత్రి వివాహవేళ,
నిజమండీరాగ రత్నస్వరీ
లాభి వ్యక్తి వరాంఘ్రిరేణు భవ
కన్యాలీల యంచున్ మదిం
దా భావింప, కుభక్రమాకలనచే
ద్రద్రత్నముం గప్ప సీ
తా భామాపతి ప్రోవుతన్ దిరుమ
లేంద్ర శ్రీ మహారాయునిన్.

ఈ పద్యమునందు భావికథ నూచనముగా తెలుపబడినది. ఇందులో సీతా వివాహవర్ణన, గిరిక వివాహము, రత్నము అందలి కన్యకాస్ఫూర్తి, కోలాహలనకు గిరిక శుట్టుక, రామపాదక్రమణము

వసురాజపాద సఖిక్షిప్త కోలాహలకథను నూచింపబడినవి.

నాటక అక్షణములలోని సంధ్యగ్రహములలోని ప్రశస్తి యను భాగము ఇందు ఆరవ ఆశ్వాసములోని 99వ పద్యము నందు వివరింపబడినది.

"ఆ రాజా.....భూరి
వైభవ సమ్మతి"

ఇందు దేశమునందున్న నుఖ,కాంతులు, ప్రజల ఆనందోత్సాహమును వర్ణింపబడినవి. ఇచట ఆశీస్సు కృతిపతి విషయకముగాను, కృతి అంతమున కథానాయకుని సామర్థ్య, అలిశయస్సూర్తికొరకు దేశకాంతి సిద్ధమైనట్లుగాను వర్ణింపబడెను.

శ్రవ్య కావ్యము దృశ్యకావ్యమువలె అప్పుడే వ్రదర్శింపబడక పరిపబడునది కావున కథావస్తువు పూర్వకాలమున జరిగినట్లు వర్ణింపబడుట సరసముగా నున్నది. నాంది తరువాత అంశము మాత్రధారుల పాత్ర ప్రవేశము వారి సంభాషణావళమున ముంగు ప్రవేశించు పాత్రల పరిచయము జరుగును.

ఈ కావ్యమునంగు పాత్ర ప్రవేశము కొన్నిచోట్ల వాక్యము, ఉపవాక్యములతోనే కథను నాటకరంగమువలె నడిపించెను. కవి కావ్యనిర్వహణ విషయములో చూపిన జాగ్రత్త అపూర్వమైనది. మొదట చెప్పవలసిన కథయగు శుక్తిమతి కోలాహల వృత్తాంతమును మంజువాణి చేత చెప్పించెను. వసురాజు బయలుదేరినది మొదలు, వివాహ అనంతరము నగ

రమానకు వచ్చువరకు జరిగిన కథను ఆమె చే చెప్పించెను.

మరియు గిరికా సంఘటన విషయమైన నర్మకలు డను విమామకుని సహాయమును నాటకరీతులలో వర్ణించెను.

శృంగారమానకు సహాయకుడుగా, వేష భాషలచేత నవ్వించుచు కథానాయకునికి సహాయకుడుగా నుండుట విమామకుని లక్షణము. ఈ ప్రబంధమునందు 2వ ఆశ్వాసమున 91వ పద్యమున

చ॥ అనమునిరాజు పల్కు వనితా జనతా
వినుతాభిధేయుడై
యొనరిన గౌతమున్ మునికులొత్తము
జెప్పగ విందువేరదా
యనఘ రదన్యవాయు కలకాంబుధి
బుట్టినవాడ గౌతమా
శ్మశ నెసఁగువాడనే బరమహా సరస
ప్రతిభాను భావుడన్ ॥

నర్మకలుడు తాను సరసహాస ప్రతిభా సమన్వితుడనని మంజువాణితో యతి వేషమున నుండి చెప్పుట జరిగినది. ఇది నాటకమార్గమే యని చెప్పవచ్చును.

అట్లే కొన్ని సందర్భములలో సంస్కృత నాటకచ్ఛాయలను కవి అనుసరించినాడు. నాయకుడు లతాంతరిత గాత్రుడై నాయికను వీక్షించుచు వర్ణించుట, నాయిక నాయకు నొద్దనుండి వెడలిపోయినపుడు ప్రేమనూనకముగా మిష కల్పించుకొని నాయకుని వీక్షించుట మొదలగు లక్షణములు సంస్కృత నాటకములందు గన్పించును. ఇట్టి లక్షణములు వసుచరిత్రలో 3వ ఆశ్వాసమునందు మనకు కన్పించును.

ఎన్. ప్రభాకర్. ఎమ్. ఏ.,
డోర్ నెం. 3-3-26,
సిద్దిపేట-502 103.

0...0

మనుచరిత్ర పునశ్చరణం-2

మనుచరిత్రలో ప్రథమాశ్వాసం

—డాక్టర్ మిరియాల రామకృష్ణ

మనుచరిత్రం అనేది పెద్దనగారి కావ్యంపేరు. మనుచరిత్ర అనే పదబంధంలో చరిత్ర అంటే కథ (Story). దీనికి మరోపేరు “స్వార్ చిష మను సంభవం.” మరోపేరుకాదు. నిజానికి పెద్దనగారు పెట్టుకున్నపేరు స్వార్చిష మను సంభవమే.¹

ఈ ప్రబంధంలో ఈకథను చెప్పిన పద్ధతి కృష్ణరాయలకాలానికి చెందుతుంది. కథను చెప్పేవాడు వినేవారిని దృష్టిలో ఉంచుకుని మరీ చెప్పాలి. ఇక్కడ వింటున్నవాడు కృష్ణదేవ రాయలే. రాయలతో సమానమైన సంస్కారం ఎవరికైతే ఉంటుందో వారికే వచ్చుతుంది ఈకథాకథన విధానం.

ఈ కథను అంతకు ముందు ఎవరైనా ఎవరికైనా చెప్పారా? అయితే ఎలా చెప్పారు? మళ్ళీ ఎందుకు చెప్పవలసి వస్తోంది? కథలతో వచ్చిన చిక్కు ఇందులోనే ఉంది. చెప్పటమన్నా రాయడమన్నా రెండూ ఇంచు మించు ఒకటే. చెప్పింది గాలిలోకి పోతుంది. రాసింది స్థిరంగా ఉంటుంది. స్థిరంగానే ఉన్నా వినేవారి మనస్తత్వాన్నిబట్టి మళ్ళీ మరోరకంగా చెప్పవలసి వస్తుంది. అప్పుడు పూర్వం చెప్పిన పద్ధతిని ఆధునికీకరణం చేయడం జరుగుతుంది. ఏ సాహిత్యంలో

అయినా ఈ మార్పు అత్యవసరం. అలస్యం జరిగినా అనివార్యం.

ఈ కథను పెద్దన రాయలవారికి చెప్పిన విధానం అప్పటికి ఆధునికీకరణం పొందిన విధానం. ఈ ఆధునికీకరణాన్నే అనాడు ‘మహాప్రబంధం’ అనడం జరిగింది. ఈ కథను చెప్పిన మొదటి విధానం చాలా పాతది. తరవాత దాన్ని తిరిగి చెప్పిన విధానం కొత్తది. మూడోమారు చెప్పిన విధానం నవ్యాతి నవ్యమయింది. ఈ మూడో విధానం అవలంబించింది పెద్దనగారు.

మొదటి విధానంతో కథను చెప్పిన వాడు మార్కండేయుడు. విన్నవాడు క్రోష్టి. మరోతరంలో దాన్ని మార్చి చెప్పినవారు ధర్మపక్షులు. విన్నవాడు జైమిని. ఈ విధానాన్ని మార్చి చెబుతున్నవాడు పెద్దనగారు. వింటున్న వాడు రాయల. పెద్దన మనుసంభవాన్ని ఆధునికీకరించి చెప్పడంలో ప్రమాణం రాయలవారి అభిరుచి. ఈ అభిరుచి (Taste) నాలుగువందల సంవత్సరాల క్రితం నాటిదని మనం గుర్తుపెట్టుకోకుండా మనుచరిత్రను చదవడం అసంబద్ధమవుతుంది.

కనుక మనుచరిత్రలో మనకు ఈనాడు కనిపించే అసంబద్ధతలన్నీ అనాటికి సం

బద్ధతనే అనేది మనం మనుచరిత్రను చదువుతున్నంత సేపూ మరిచి పోకూడదు.

నాలుగువందల ఏళ్ళకాలంలో ఎన్నో మార్పులు వచ్చాయి. మనజాతి అనాటిలాగా ఈనాడు లేదు. అయినా మను చరిత్ర మన జాతీయ కావ్యంగా (National Epic) మిగిలిపోయిందంటే అశ్చర్యకరమయిన విషయం.

నాలుగు శతాబ్దాల తరవాత మనం మనుచరిత్రను పునశ్చరణం చేసుకోవడం కొందరికయినా అనవసరమనిపించడం సహజం. కానీ వారసత్వం (Heritage) తెలుసుకోవడం ఏ జాతికైనా ప్రాథమిక కర్తవ్యం. ప్రాథమిక విధి. ఈ వారసత్వంలో పనికిరానిది కొంతా పనికొచ్చేది కొంతా ఉంటూ ఉంటాయి. విమర్శకులు వీటిని విశ్లేషించడం అత్యవసరం. చరిత్ర క్రమపరిణామదృష్టితో కావ్యాలనుగానీ సాహిత్యాన్నిగానీ పరిశీలించడం, విశ్లేషించడం ఇంకా ప్రారంభ దశలోనే ఉంది తెలుగులో.

ఈనాడు మనం మనుచరిత్రను చదువుతూంటే వర్ణనల్లో అనేకమయిన అతిశయోక్తులు కనిపిస్తాయి. వాస్తవాలు మొగం చాటు చేసుకునేటంత అతిశయోక్తులు పైకి విజృంభించి వస్తాయి. అవన్నీ పెద్దన ఊహపైబటవాన్ని వ్యక్తం చేస్తాయని మనం సరిపెట్టుకోవలసి వస్తుంది. పైగా శ్రోత అయిన కృష్ణదేవరాయల అభిరుచి ఊహనీ, కల్పననీ, భావనా శక్తిని మెచ్చుకుంటుంది. పునశ్చరణలో మనం వాటిని గురించి సిద్ధాంత రద్దాంతాలూ లేనిపోని విశేషాలు వెదుక్కోవ

దంలాంటి చర్చలూ కుష్కంగా మిగిలి పోతాయి.

ఈ నేపథ్య మీమాంసతో మనం ప్రథమాశ్వాసంలోని కథని చూద్దాం. ఈ అశ్వాసంలో పెద్దనగారు రాసిన పద్యాలు, గద్యాలు రమారమి ముప్పయి మాత్రమే. ఈ చిన్న పరిధిలో ఆయన నడిపిన కథాక్రిమి (sequence of the story) ఎలాంటిది? చూడండి.

ఆ దేశంపేరు అయ్యావర్తం. అందులో చాలా ముఖ్యమైన పట్టణం అరుణాస్పద పురిం. ఇది ఒక నదీతీరంలో ఉంది. ఆ నది పేరు వరణానది.¹

అరుణాస్పదపురంలో సోమధురెవరూ లేరు. ఎవరి వృత్తిలో ఎవరి విద్యలో వారు అరితేరి ఉన్నారు. చదువుకున్న వాళ్ళూ యుద్ధవిద్యలో నేర్చుగలవాళ్ళూ దబ్బు గడిస్తూ వ్యాపారం బాగా నడిపే వాళ్ళూ నాగలి పట్టి నేల దున్ని పంట పండించి అందరికీ తిండి నందించేవాళ్ళూ ఉన్న నగరం అది. ఆ పట్టణంలో నాట్య విద్యలో అరితేరిన వేళ్యలుకూడా ఉన్నారు.² వాళ్ళు నిజానికి పెరియాండ్రే (Ladies who demand price for entertainment). ఆ ఊళ్ళో మూర్ధురెవరూ లేరు.

ఆ నగరంలో ఒక అందగాడు, మంచి వయస్సులో ఉన్నాడు. బాగా చదువుకున్న పండితుడు. చక్కగా మాటాడటం అతని వ్యక్తిత్వ విశేషం. నియమాలు తప్పకుండా జీవితంలో క్రమశిక్షణ పాటిస్తాడు. యజ్ఞకర్మలు చేస్తూ ఉంటాడు. అతనిది బ్రాహ్మణవంశం. వేదాన్ని పాఠాలుగా చెబుతూ ఉండటం అతని చిన

చర్కల్లో ముఖ్యమయినది. అతని పేరు ప్రవరుడు.⁴

వేదాలూ శాస్త్రాలూ చదువుకుని విద్యార్థులకు పాఠాలు చెప్పే ప్రవరుడు ఆదర్శోపాధ్యాయుడు. అతడు చెప్పేదీ చేపేదీ వేరుగా ఉండవు. ఆ నగరంలో వేళ్యలందరికీ అతని మీద చూపుపడింది. కానీ ప్రయోజనం లేకపోయింది.⁵ ఎందుకంటే ప్రవరుడి ఆత్మజ్ఞానం గొప్పది. రెండోది అతని కుటుంబ జీవితం హాయిగా ఉంది. అతని భార్య అతనికి సరి అయిన జోడు. అతనిది ఉమ్మడి కుటుంబం. తల్లి తండ్రి ఆ జంటను చూసుకుని మురిసిపోతారు. ప్రవరుడూ, అతని భార్య వారిని పేవించి తృప్తి పొందుతూనూ ఉంటారు. దబ్బు కేమీ లోటు లేదు వారికి.⁶

ప్రవరుడు ఉషాకాలంలోనే మేలు కుంటాడు రోజూ. లేస్తూ లేస్తూ ఇష్టదేవతా స్తుతులు చేస్తాడు. తరువాత శిష్యులందరితోనూ కలిసి వరణానదిలో స్నానం చేయడానికి వెడతాడు. అక్కడ స్నాన మయ్యాకా సంద్యావందనం చేస్తాడు, సూర్యనమస్కారాలు చేస్తాడు. ఎటిబడ్డన అతనికి తోటలున్నాయి. ఆ తోటల్లోకెల్లి పళ్ళూ, పువ్వులూ, దర్బలూ పేకరిస్తాడు శిష్యులతో కలిసి. నదిలో ఉరుక్కున్న బట్టలు అప్పటికే అరిపోయి ఉంటాయి. వాటిని మడతలు పెట్టుకుని, ప్రవరుడు శిష్యులందరితోనూ పట్నంలో నడుస్తూ ఇంటికి తిరిగి వస్తాడు. ప్రవరుడ్ని అప్పుడు ప్రజలంతా చూస్తూనే ఉంటారు. అతని జీవితవిధానాన్ని చాలా మెచ్చుకుంటారు.⁷

అతనికున్న అర్హతల్నిచూసి అతనికి దానాలు చేయడం మంచిదనకుంటారు రాజులు. కానీ అతను దానాలు స్వీకరించ వుంటాడు. ఎందుకంటే అతనికి సొంత పొలాలున్నాయి. అవి పంటలు గుమ్మ రిస్తాయి. అతనికి పాడిపంటలు రెండూ ఉన్నాయి. అతనే అందరికీ దానా లివ్వ గల స్థితిలో ఉన్నాడు. ఎవరైనా తన యింటికి వస్తే భోజనం చేయనిదే వెళ్ళ నివ్వడు. ఎందుకంటే అతని భార్యకు కూడా అతిథులకు భోజనం పెట్టడం ఇష్టం.⁸

ప్రవరుడికి తీరని కోరిక ఉందొకటి. అదేమిటంటే తన నిత్యజీవిత విధానానికి అడ్డులేకుండా అర్యావర్తంలో ఉన్న ప్రసిద్ధ ప్రదేశాలన్నీ చూసి రావాలనేది. అదెలా సాధ్యమవుతుందో అతనికి అర్థం కావడం లేదు. ఒక్కొక్కటి భార్య శిష్యులూ వీరి నెపరినీ పదిలి తానొక్కడూ వెళ్ళివాలంటే కొన్ని సంవత్సరాలు పడుతుంది. అలా వెళ్ళడం ఇష్టంలేదు. ఏదయినా సులభోదయం ఉంటుందా వేగంగా చూసి వెనక్కిరావడానికి అనేదే అతని మనసులోని కోరిక.⁹

ఒకరోజు మధ్యాహ్నం ప్రవరుడి యింటికి వచ్చా దొక ఆయుర్వేద వైద్యుడు¹⁰ అతనికి ప్రవరుడు మామూలుగానే అతిథ్యం ఇచ్చాడు. భోజనం అయ్యాకా ప్రవరుడికి ఆ యోగికి ఒక సంభాషణ జరుగుతుంది.

ఇంతవరకూ కథను ప్రత్యక్షంగా కథకుడే చెప్పి ప్రక్కకు తప్పుకుంటాడు. అక్కడనుంచి మనకు కవిపించే దృశ్యం లో ప్రవరుడూ యోగి ముఖముఖంగా

ఉంటారు. వారి సంభాషణను పెద్దన ఎలా కొనసాగించాడో మనం క్రింది విధంగా క్రోడీకరించుకోవచ్చు, మామూలు మాటల్లోకి.¹¹

ప్రవరుడు:- మీరు దేశసంచారం చేస్తున్నట్లున్నారు. ఇప్పుడు దక్కడనుంచి ఎక్కడకి పోతూ ఇలా వచ్చారో వివరిస్తారా? నిజంగా మీరు రావడంవల్ల మా ఇల్లు పవిత్రమయింది. ఇది నా అవ్వ స్వం. మీ మాటలు నాకు చినానిపిస్తోంది. ఎందుకంటే అపి మంత్రాలవలన నన్నా కర్మిస్తాయి. మీరు ఎక్కడ నిలబడితే, అక్కడ పుణ్యక్షేత్రం ఏర్పడుతుంది. మీ కాళ్ళు కడిగే భాగ్యం నాకు కలిగిందివాళ. ఆ కడగడంవల్ల ప్రవహించిన నీళ్ళను నేను గుగ్గనదిగా భావిస్తున్నాను.¹² మీవంటి యోగులు ఎవరింటికైతే వచ్చి స్నానం చేసి అన్నం తిని మంచి నీళ్ళు త్రాగి పోతూఉంటారో ఆ గృహస్థులు చాలా ధన్యులండి. మాలాంటి గృహస్థులం ఈ కుటుంబ జీవితంలో మునిగిపోయి లేవలేకపోతున్నాం పైకి. మాలాంటివారిని కాపాడే మందు మీవద్ద ఉంది. అది మీ పాదదూశే!¹³

సిద్ధుడు:- అద్వయీ! నువ్వు నన్ను మెచ్చుకుంటున్నావు కానీ నిజానికి నేనే నిన్ను మెచ్చుకోవాలి. ఎందుకంటే మేమిలా తీర్థయాత్రలు చేస్తూ ఉంటాం. మాకు సంసారాలు లేవు. దారి మధ్యలో మీలాంటి గృహస్థులు మమ్మల్ని సెలించి, ఆదరించి, భోజనవాసనలు చూడకపోతే, మేం ఈ యాత్రలు సాగించగలమా?¹⁴ ఈ లోకంలో మాలాంటి సిద్ధులంతా గృహస్థులమీదే ఆధారపడి ఉన్నాం.

మేమే కాదు; చెవిటివాళ్ళు, కుంటివాళ్ళు, గుడ్డివాళ్ళు, బిచ్చగాళ్ళు, పెళ్ళికాని బ్రహ్మచారులు, ముసలివాళ్ళు, సన్యాసులు, బౌద్ధ ఓక్షువులు, జైనదిగ్గంబరులు, కాపాలిక మతస్థులు-వంటివా రెంతోమంది ఈ లోకంలో ఉన్నారు. వాళ్ళ కందరికీ తిండి కావాలంటే, బ్రతకాలంటే మీలాంటి గృహస్థులు ఉండితీరాలి.¹⁵

ప్రవరుడు:- మహామహావా! మీరు చెప్పింది బాగానే ఉంది కానీ నేను మిమ్మల్ని అడగదలచిన సంగతి ఒకటైంది. అదేమిటంటే మీరు నమస్త తీర్థాలూ తిరిగి వస్తూ ఉంటారు కదా. మరి మీరు చూసిన దేశాలేమిటో, కొండలేమిటో, తీర్థాలేమిటో, ద్వీపాలేమిటో సముద్రాలేమిటో కాస్త వివరిస్తారా నాకు; నాకు ఈ అర్యావర్తమంతా తిరిగి చూడాలని ఉంది. కానీ ఎలా కుదురుతుంది లెండి. మీవల్ల వాటిని గురించి వింటే నాకు చూసినంత ఆనందం కలుగుతుంది. దయచేసి చెప్పరూ!¹⁶

సిద్ధుడు:- అపునయ్యా! నాకు తీర్థయాత్రలు చేయడమంటే చాలా ఇష్టమే. దేశాలు తిరిగాను. నదుల్లో స్నానాలు చేశాను. ఎన్నెన్నో వింతలూ విశేషాలూ చూశాను. మలయాచలం, పశ్చిమాచలం, హిమాచలం, పూర్వాచలం- ఈ నాలుగు కొండల మధ్య నాకంతా పరిచితమైన దేశమే.¹⁷ ఈ అర్యావర్తంలో ముఖ్యమైన పుణ్యక్షేత్రాలన్నీ దర్శించాను.¹⁸ ఉదయపర్వతంమీద చమరీస్యుగాలు నేను చూసిన విశేషార్లో ఒకటి. మలయాపర్వతంమీద చందనవృక్షాలను చుట్టుకున్న పాముల హాయిని గమనించాను పశ్చిమా

చలఁచీద సల్లకీవృక్షాలనూ, ఆ వృక్షాల చిగురాకులు తినే ఏనుగులనూ, ఆ ఏనుగులు విశ్రాంతి తీసుకునే విశాలమయిన రత్నాల వేషికలనూ చూసినపుడు నాకు ఒళ్ళు జలదరించింది. ఆకాలంలోకూడా పూలు పూసే చెట్లగల హిమాలయాన్ని చూసి, అక్కడ తిరిగే హంసల సంగీతాలను విని, అక్కడ దేవుణ్ణి ఊహించుకుని, పరమానందం అనుభవించాను. ఆ తరువాత మేరుపర్వతంకూడా చూశాను. ఆ కొండనిండా తెలుపులు కనిపించాయి.¹⁹

ప్రవరుడు:- మీరు ఎన్నో విశేషాలు చూసినట్లున్నారు. కానీ నాదొక చిన్న సందేహం. మన్నిస్తారా? రెక్కలు కట్టుకుని అకాశంలో ఎగిరి చెళ్ళినప్పటికీ మీరు చూసినవన్నీ చూడటానికి చాలా సంవత్సరాలు పడుతుందని నా ఊహ. కానీ మీరు చాలా చిన్నవానిలా వయస్సునిబట్టి కనిపిస్తున్నారు నాకు. మీ మహిమలు నేను తెలుసుకోలేక తబ్బిచ్చివుతున్నాను.²⁰

సిద్ధుడు:- నాయనా! అలా అడిగావు. బాగుంది. సందేహం వస్తే అడగడం మంచిదే. అందులో తప్పేమీలేదు. నిజం చెప్పాలంటే మేము సిద్ధులం. మాకు ముసలితనమూలేదు; మరణమూరాదు.²¹ ఇందులో ఒక రహస్యంకూడా ఉంది. నాకు దేవుడి దయవల్ల ఒక మందు లభించింది. దాని పేరు పాదలేపం.²² నేను దాన్ని నా కాళ్ళకు పూసుకుంటాను. అందువల్ల గాలికన్నా వేగంగా మనసు కన్నా తొందరగా ఎక్కడికయినా సరే చేరుకుంటూ ఉంటాను ప్రయాణలేకుండా.

ప్రవరుడు:- మహోదయా! నమస్కారం! నేనేదో మాట్లాడాను మీ సంగతి తెలియక సాహసించి. నాది అజ్ఞానం. నన్ను మన్నించండి. నేను మీకు శిష్యుణ్ణి అవుతున్నాను నేటినుంచీ. నాకు కూడా దేవాలన్నీ చూసి పెచ్చే మహిమ నివ్వండి.²³

ఇంతటిరో ఓ సంభాషణ పూర్తయింది. తరువాత సిద్ధుడు తన బుట్టలోంచి ఒక దంతపు బరిటెను తీశాడు. అందులో ఉంది ఆ రసాయనం (అకుపసరు). దాన్ని ప్రవరుడి రెండు రెక్కలూ సిద్ధుడు పూశేస్తాడు.²⁴ దాని పేరు నతడు చెప్పడు. ఇత నడగడు. మందు రాయగానే, సిద్ధుడు తన దారిని తాను వెళ్ళిపోతాడు.²⁵

ప్రవరుడు చాలా ఆనందిస్తాడు (తన యింట్లో ఎవరికీ చెప్పడు).²⁶ అతనికి హిమాచలం చూడాలనిపించింది. అక్కడ వచ్చని అడవులుంటాయి, ఎత్తయిన మంచు శిఖరలుంటాయి. బంగారు గుహలుంటాయి. స్వచ్ఛమైన నదులుంటాయి. వాటినే ప్రవరుడు చూడదలచాడు.

ఈవిధంగా పెద్దన ప్రథమాశ్వాసంలోని కథను ఎలా నడిపించాడో ఎంత పరకూ నడిపించి ఆపుచేశాడో పరిశీలించాను. పాఠకులు ఈ వ్యాసం చదివి ఊహకోకూడదు. మనుచరిత్రను పఠిస్తూ ఈ వ్యాసాన్ని పరిశీలించాలి. అప్పుడే మనుచరిత్ర పునశ్చరణంవల్ల మరింత న్యాయం, లాభం చేకూరుతుంది.

అధ్యయన సూచికలు

1. ఆవతారికలోని 16వ పద్యం చూడండి. రాయలు 'మనువులలో'

స్వాగోచిష మను సంధవ మరయ సమం చిత కథలన్ విననింపు' అంటాడు. మార్గం దేవుడు పురాణోక్త ప్రకారంబున చెప్పమంటాడు. కథలు చెప్పడంలో పెద్దనగారికి 'చతురత' (Skill) ఉందని రాయల ఆభిప్రాయం. 46వ పదనంలో తాను రాస్తున్నది స్వాగోచిషమనుసంధవం అనే మహాప్రబంధం అని పెద్దన ప్రకటిస్తాడు. 'మనుచరిత్రం బంధుకొను వేళ' అనే చాటువులో దీనికి మనుచరిత్ర అనే మరో పేరు ఉన్నట్లు వెల్లడయింది. 'మనుసంధవం' అనే పదబంధం 'మమార సంధవం' అనుదానికి అనుసరణ అయి ఉండాలి.

2. ఆ కట్టణం పేరు 'అరుణాస్పదం' అంటే సూర్యకాంతి బాగా పడే చోటని స్ఫురిస్తుంది. కానీ ఆ నగరంలోని మేడలు చంద్రమండలంలాగా ఎత్తుగా ఉంటాయనీ చమత్కరించాడు పెద్దన. రాత్రి వేళ చల్లగా ఉంటుందని గూచించడం కన్నా ఇందులో వాస్తవంలేదు. ఏమైనా అరుణాస్పదం మంచి నివాసయోగ్యత గలదని చెప్పడమే పెద్దన వ్యాధయం. అందుకే నదీతీరంలో ఉందని చెప్పడం కూడా.

3. అరుణాస్పదపురంలోని సమాజ సంస్కృతి స్పష్టంగా తెలుస్తోంది. వెలయాండ్రుకూడా ఉన్నారని చెప్పాలా? ఆ వృత్తికంత ప్రామాఖ్యం ఎందుకీవ్వడం అనేది మంచి ప్రశ్న. ఈ వృత్తి రాయల యుగంలో ఉండే ఉంటుంది. మార్కం దేయూడి కాలంలో ఉందని చెప్పలేం. అయితే కథలో ఈ వెలయాండ్రును గురించి చెప్పడానికి ఒక కారణం ఉంది. ఆ కారణం- ఆ తరువాత వచ్చే 51, 52 పద్యాల్లో భాసింపజేశాడు పెద్దనగారు. చూడండి: ఆ పుణ్యభాయకుండు (51) వాని చక్కదనము వైరాగ్యమున (51).

4. పెద్దన ప్రవరుడి వ్యక్తిత్వాన్ని 6 సమాసాల్లో వివరించడం అతని 'చతురత'కు మంచి నిదర్శనం. 'అపురితాయ వండు' అనే ఉత్పలమాల చూడండి.

5. ఈ విషయాన్ని పెద్దన చెప్పిన పద్ధతి బాగుంది. ఆ కేళ్యలు తుమ్మెదలయితే, ప్రవరుడి అందం సంపెంగలాంటిదన్నాడు. ఈ పోలిక స్ఫురించినందుకు పెద్దనను మెచ్చుకోక తప్పదు. చూ. 52వ పద్యం.

6. ప్రవరుడు ధనాధ్యుడని అతని భార్య 'కమనీయ కాతుకశ్రీవిధి' గూకలుల్ గొలిచి' చేయబడిన ధర్మపత్ని అని పెద్దన ముచ్చటపడ్డాడు. ఆమె 'సౌఖ్యవహాయై' ప్రవరుణ్ణి సేవిస్తుంది కనుక అతనికి సౌఖ్యానికి లోపంలేదు.

7. ప్రవరుడి దినచర్య వర్ణించడంలో పెద్దన నేర్పు చూపించాడు. 'వరజాతరంగిణీ దరవికస్వర ముత్త కమల కషాయ గంధము వహించిన ప్రత్యూష పవనాంకురాలు' అతణ్ణి మేలుకొల్పుతాయనడం చతురోక్తి. కానీ ఆ నదిలో పద్మాలున్నాయనడం హేతుబద్ధంగా మనకి కనిపించింది. కాకపోతే, ఆ నది ఒడ్డున సరస్సు ఏర్పడి అందులో పద్మాలున్నాయని మనం ఊహించాలి. ఎందుకీ బాధ? అదొక కవిసమయంగా సరిపెట్టుకోవడం మంచిదే. ప్రవరుడు మూర్ఖ నమ స్కారామ ఇసుకతిన్నెమీద చేస్తాడని పెద్దనగారి ముచ్చట ఉంది. దీన్నిబట్టి అక్కడ పద్మాలుండే అవకాశం ఉంది.

8. 'ఏ ధూపాలుడీ వచ్చినన్ సామగ్రామము మున్నుగా గొనెడు' అనడం ఒక అతిశయోక్తి అయినా చతురంగా ఉంది. 'ఒకప్పుడున్ తరుగదింటం కాడియుం బంటయున్' అనేమాట ఆ అతిశయోక్తిని సమర్థిస్తోంది. 'అన్నపూర్ణకు నుద్దియ నతని గృహిణి' అని పెద్దన

చాలా జాగ్రత్తగా వర్ణించాడు. ముఖ్యంగా 'అన్నపూర్ణ' శబ్దానికి 'అతిథి' శబ్దానికి ఉన్న అనుబంధం గురించి పెద్దనను మెచ్చుకోవచ్చు.

9. ఈ విషయాన్ని పెద్దన 51వ పద్యంలో ధ్వనించాడు. నిజానికి దేశమంతా తిరిగి పర్యటాలూ, నదులూ, త్రేతాలూ, అడవులూ, సముద్రాలూ చూడాలనుకోవడం విజ్ఞాని లక్షణం. ఈ లక్షణం ప్రవరుడిలో ఉంది. వాహన సౌకర్యాలు లేని ఆ రోజుల్లో ఇది ఎలా సాధ్యమంటే కేవలం ఊహలతో స్వప్నంలోనో సాధ్యమవుతుంది. కానీ ఇక్కడ వాస్తవంగా తీర్థసందర్శనాలిలా ప్రవరుడి కప్పుడు కలిగిందంటే తీర్థసంవానులద్వారా వనధిపర్వత సరితీర్థ మహాత్మ్యములను తెలుసుకున్న తరవాత, యోజనపరిమాణం తెలుసుకున్న తరువాతాను, జ్ఞానం దర్శాపు (Pursuit) వల్లగానీ అభించడు. కేవలం వేద కాస్త్రాలు చదివి నేర్చుకున్న జ్ఞానం ఆచరణ కుపయోగిస్తుంది కానీ అనుభవాల నియ్యదు. అనుభవాలపట్ల ప్రవరుడికి ఆసక్తి ఉండన్నమాట. కానీ అతనికి కామోనుభవాసక్తి లేదన్నది ముందే తేలిపోయింది.

10. ఈ ఆయుర్వేద వైద్యుణ్ణి పెద్దన బౌద్ధసిద్ధుడని పేర్కొన్నాడు. అతడి ఆహార్యాన్ని వర్ణించడంలో పెద్దన మన కొక భావచిత్రం గీసి చూపినంత పని చేశాడు. పులితోలు తలపాగా, సుంచి, చేతికడియం, యోగదండం, నడుముకు పట్కూ, యోగపట్టె, దండ్రాక్షిపోగులు, కాషాయ వస్త్రాలు, కమండలువు ఇవన్నీ అతని రూపచిత్రంలోని భాగాలే. ఇలాంటి రూపచిత్రాలు (Portraits or graphic verbal descriptions) వేయడంలో పెద్దన అద్వితీయుడు.

11. ఈ సంభాషణ (Dialogue) లో పెద్దన తన వర్ణన నైపుణ్యాన్ని కూడా చాపించాడు. కానీ కథ ఎంత వేగంగా కుసూహలం కలిగించేలా సాగుతుందో దాన్నే మనం పట్టించుకుంటాం కానీ వర్ణనలను కాదు. ఆ వర్ణన కొన్నిచోట్ల ఆయన పాండిత్యాన్ని (శబ్దప్రాభవం) భావనోత్కర్షనీ బైట పెడుతుంది. ముఖ్యంగా 72వ వచనం.

12. "మీ మాటలు మంత్రంబులు మీ మెట్టిన యెడ ప్రయాగ మీ పాద వనితామల తోయము అలఘువ్యోమార్గ రురాంబు పానరు క్త్యములుర్విన్" అనే పద్యంలో వాచ్యార్థాన్ని మించిన వ్యంగ్యార్థముంది. ప్రవరుడు ఆ యోగిని విష్ణువుగా భావించి మాటాడుతున్నట్లుంది. దీన్ని అలంకార ధ్వని (Suggestive simile) అంటారు. విష్ణువు మాటలే వేదమంత్రాలు. ఆయన మెట్టినచోటే ప్రయాగ త్రేత్రం. ఆయన పాదాలనుంచి ఉద్భవించినదే గంగ. (ఈ అలంకార ధ్వనిని గూర్చి నాకు వేమల సత్యనారాయణకాస్త్రిగారు ఎక్కువగా చెబుతూ పెద్దన 'మహా మంచికవి' అనడానికి ఈ పద్యం మంచి ఉదాహరణ అంటూ ఉండే వారు 1958 ప్రాంతంలో).

13. ప్రవరుడు ఈవిధంగా ప్రశంసించడంలో వెనకాల ఏవయినా ఉద్దేశం ఉందా? తాను కుటుంబ జంబాతంలో ఉండిపోవడంవల్ల ఎక్కడికీ కడతలేక పోతున్నానని అతని మనస్సులో ఉన్న భావం ఈవిధంగా వ్యక్తమయిందంటారు వ్యాఖ్యాతలు. అతడు తాను కడతడానికి మందు కావాలంటున్నాడు. ఆ మందు నిమ్మని అడగడం మానేసి మీ పాద ధూశే నాకు మందు అంటున్నాడు. ఇందులో ప్రవరుడి వివక్షం మరీ ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది. ఇంత వివక్షం అవస

రమా? అనిపిస్తుంది మనకి. కానీ అది ఆనాటి మర్యాద కావాలి.

14. గృహస్థుడు గొప్పవాడా? సిద్ధుడు గొప్పవాడా? అనే చర్చ (Discussion) ఇక్కడ అంతర్లీనంగా వస్తువు. గృహస్థుడేమా సిద్ధుడ్ని గొప్పవాడంటున్నాడు. సిద్ధుడేమా గృహస్థుడే గొప్పవాడంటున్నాడు. ఎవరి పరిస్థితి వారికి తెలియదు. నిజానికి సమాజంలో భిన్నప్రవృత్తులు, వృత్తులు గలవాళ్ళు కూడా పరస్పరం ఒకరిమీద ఒకరు ఆధారపడి ఉంటారు. ఇది గ్రహించడానికి చాలా జ్ఞానం కావాలి.

15. ఆ రోజుల్లో వటుంబజీవితం ఎలా గుర్తేదో ఈ పద్యంలో సాక్ష్యం దొరుకుతోంది. పెద్దన గృహస్థుల శ్రమల్ని వర్ణించడంలో ఒక ములుపు నందుకున్నాడు. ఈ పద్యంలో. అయితే ఈ వర్ణనను చేస్తున్న పాత్ర సిద్ధుడు; అతడు. ఆయన. ర్వేడ. కైమ్యుడకడంచేత అతడు వాడిన పోలికల సామగ్రి అంతా ఆ వైద్యునికి సంబంధించిందే. కావడంలో వింత కనిపిస్తుంది. లేన (తండ్రిదానము), పూలు, పళ్ళు (పెరిటి కల్పకం), వెన్న, నెయ్యి, పానీయం, పెరుగు (తేల్చుగిడ్డి), అమృతం (అమృతంపు నడకావి), బంగారం (మేరు నగం), నీరు (మరుదేశ మధ్యమప్రప), ధాన్యాలు (సగ్యం) మొదలైనవన్నీ ఇక్కడ గృహస్థుడి ఉపయోగాలుగా తీసుకోవడం కనిపిస్తుంది. దీన్ని మనం మన సాహిత్య పరిభాషలో 'బౌద్ధిత్వం' గా పిలుస్తాం. పాశ్చాత్య లోకంలో ఈ విధమైన మార్పుని సంబద్ధత (appropriateness) అంటారు. ఈ పద్యం శ్రీకరంగా ఒక అందాన్ని సాధించుకుంది. భావపరంగా ఇందులో ఒక నిశ్చేతి (climax) కనిపిస్తుంది. ఇంగ్లీషులో సమగ్రత (persuasiveness)

అంటారే అక్షంతా ఈ పద్య కైతిలోకి వచ్చి కూర్చుంది. దేశకాలములపరిస్థితుల్ని కూడా ఈ పద్యం మనకి చూపిస్తోంది. జైన బౌద్ధ కాపాలికాది మతాలపట్ల అసహనం లేనట్లే దీన్ని బట్టి ఆ కాలంలో ఉండకూడదనేదే కవి-శూన్యత.

16. చూ. 67, 68 & 69 వచ్యాలు. "పుణ్యతీర్థ మహిమ వినుటయు నఖిల కల్యణవారంబు" అంటాడు ప్రవరుడు సిద్ధునితో. ఆరుణాస్పదపురంలో వరణానదీతీరంకూడా పుణ్యతీర్థమే. నదీతీరాలు నాగరికతలకు నిలయాలు అనే చారిత్రక సత్యం గుర్తు చేసుకుంటే ప్రవరుడిచేత అడిగింది ఈ కోర్కెలోని సామంజస్యం మన కర్థమవుతుంది. ప్రవరుడు శేవలం ఆరుణాస్పదంలోనే తాపస్య మందూకంలా గున్నాడు. దేశయాత్రాభిలాష కలగడం అతని జ్ఞాన గరిమకి నిదర్శనం. అతనికి డబ్బు ఉన్నా, ఆ కోరిక తీరలేదు పాపం. ఎంత లేదా ఇప్పటికీ అప్పటికీ? పెద్దనకాలం నాటికే విదేశాలనుంచి మన దేశం చూడటాని కంటే మంచి యాత్రికులు రావడం జరిగింది. కానీ ఒక భారతీయుడు ఆ కాలంలో తన దేశమంతా తిరిగి చూడగలిగిన అవకాశంకూడా లేదు.

17. సిద్ధుడు నాలుగో పర్యటనను మాత్రమే పేర్కొనడం, సమాప్తాంత గురించి చెప్పకపోవడం గమనించదగింది. మతయాచలం, తిరుమల, శాత్రుపర్వత, పశ్చిమాచలం, పడమటి కనుమలు, హిమాచలం సరేసరి, పూర్వాచలం తూర్పుకనుమలు కావచ్చు. ఈ నాలుగు కొండలనుధ్యక్షుడే ఆర్యాధ్యుడం, తక్కిన ప్రపంచం గురించి అతనికి తెలియదు. (విశ్వాచలం గురించి ప్రస్తావన లేదు. బహుశా అది పశ్చిమాచలమై ఉండాలి). కానీ 11వ పద్యంలో సిద్ధుడంటాడు. ఈ యాత్ర

బన శేవ చూచితి సమస్తావకాశంబు లన్. దీనితో మొత్తం ప్రపంచం తూర్తయిపోతోంది.

18. శేవార్యుడు, హింసకాదేని, ప్రయాణంలోని విఘ్నపు, బదరీశారాచలంబు వీరంతా సిద్ధుడి ప్రస్తావనతోచ్చారు. ఆతిముఖ్యమయిన వారణాసి లేక పోవడం చిత్రం. కానీ ద్వితీయాశ్వాసంలో కాశీ ప్రస్తావన వస్తుంది (16వ పద్యం) కనుక, ఇది దిశ్చాత్రమైన మూచికగా గ్రహించవచ్చు.

19. ఈ పర్యటన విశేషాలను చెప్పడంలో సిద్ధుడు చాలా శబ్దప్రాధిమ్యను చూపించి, ప్రవరుడి దత్తాత్రేయం పెంచుతాడు. శబ్దార్థాలకారాళతో నిండిన ఈ వచనం ప్రబంధ వచనమే. ఇందులో గీర్వాణకాతమే ఎక్కువ. సిద్ధుడు తానిలాంటి విశేషాలు చూడగల్గడం ఎన్నో జన్మల పుణ్యంవల్ల లభించిందంటాడు. దేవుడి దయవల్ల కొద్దికాలంలోనే తానివి అన్నీ చూసివచ్చానంటాడు కూడా.

20. 'ప్రాయశ్చం జీవితకలనంబు విభా ముగము నెవ్వక చెప్పెడు' అని ప్రవరుడు సిద్ధుడ్ని చూచి ముచ్చటపడతాడు. 73వ పద్యం.

21. "జరయు రుజయును కెనకరంగా వెరచు మమ్మ సిద్ధులమగుటన్" అని సిద్ధుని చేత కవి అనిపించడం అద్భుతం. కాస్త్ర పరిశోధనలు ఈనాటికి కూడా చేరుకోలేని (Hypothesis) మృత్యుంజయత్వం. కవుల ఊహలు వృధాపోనివే అయితే మానవుడు దాన్ని కూడా సాధించుతాడేమో? ఈ పరిశోధనలు కైద్యరంగంలో జరుగుతూనే ఉన్నాయికదా.

22. ఒకానొక అవసరమైన సాదాసాదా వాసులన్నంతమాత్రాన, మనిషికి ఎగిరలేదా నడిచి మనోదేగ వాయుదేగాల

కన్నా తెగంగా పోరాడే శక్తి కలుగుచుంది. ఇది వట్టి ఊహ అనిపిస్తుంది. కానీ ఈనాడు వస్తున్న Science fiction లో కూడా ఇలాంటి అభూత్యకల్పనలూ ఈలోయే యుగాల్లో మానవుడు సాధించగల అద్భుతాలూ చిత్రితమై ఆదరింపబడుతున్నాయి. కనుక, ఈ ఊహమీద సైకం పరిశోధనలు జరగవలసివస్తుంది. ఒకజేరే ఇది నిజం కాకపోయినా, కాలేక పోయినా వ్యూహవ్యక్తం (Subconscious state of mind) లో ఇది నిజమే అవుతుంది. దీన్ని జ్ఞాని స్వప్నంగా భావించుకోవచ్చు. "దివి దిసరుమా బాంధవ సై ధవ సంఘంబెంత దవ్వు దగలే కరుగున్ భవి నంత దవ్వు నేమనుం పరవ లేకరుగునుమా హుటాహుటి సడలన్" అనే పద్యంలో చెప్పిన సూర్యగమనం ఆకాస్మికం. కానీ ఈ పద్యంలో సిద్ధమైన ఆకాశంలో ఎగరడనీ నడుస్తాడనీ తెలుస్తున్నది. రక్కలంటేనే ఎగరడం సాధ్యమవుతుంది.

23. తీర్థయాత్ర మోత్రమే అడిగాడు. ప్రవరుడు నిజానికి. కానీ జరిగింది వేరు. ఆకుపసరు పూసుకొనిగానే ఆరనికి ఎకా ఎకి హిమాలయాన్నే చూడాలనిపించింది. ఈ మనస్తత్వం గమనించండి మనిషి ఇలాగే ఉంటాడు. (పద్యం 79)

24. నేటి కాస్మిక పరిభాషలో దీన్ని chemical solution అనవచ్చునా?

25. ఈవిధంగా పెద్దన కథను తేల్చి వేయడం చూస్తే ఆరని గడుసుతనం అర్థమవుతుంది. ఇకంతా ప్రవరుడికి స్వప్నమెందుకు కావడమికి స్వప్నంలో ఏమయినా జరిగేందుకు వీలందికదా!

26. ప్రవరుడికి ప్రకృతి సందర్భాలిలానే ఉంది కానీ హిమాలయ పుణ్యక్షేత్రాల్లో ఉన్న రాతిపొమ్మలను చూడాలని

సంస్కృత నాటక సాహితీ 1

అభ్యుదయ కవి భవభూతి

— శ్రీ జోగ్యం సూర్యనారాయణమూర్తి

మహాకవి భవభూతి ఎనిమిదవ శతాబ్దపు తెలుగువాడు. ఉత్తర రామచరిత నాటకంలో ఈయన విశిష్టతని రసజ్ఞతాకం గుర్తించింది. ఈ కవి లేఖనిమంచి 'మహావీర చరిత' మనే పేర రామాయణ కథే మరొక నాటకంగా వెలువడింది. ఈయన 'మాలతీమాధవం' అనే మరొక నాటకం కూడ రచించాడు.

నాటక జగత్తులో శృంగార వీర రసాలకే ప్రధాన స్థానం ఉండగా భవభూత "వీరరసం కరుణ ఏక" అని నిరూపించి ప్రదర్శించటంచేత వైశిష్ట్యము విశిష్టత ప్రత్యేక స్థితిని పొందింది. ఉత్తర రామ కథ ప్రసిద్ధమే అయినప్పటికీ ఈ నాటకంలో అద్భుత భక్త్యభివ్యక్తి గాంధీవ్యా న్నడమివ్వాలి. ఒక ధర్మనూతాన్ని ప్రస్తుతీకరించే ప్రయత్నంలో గాంధీర్యంతో పాటు కవియొక్క ఆంతర్యంకూడ వ్యక్తమవుతుంది. అప్పుడే త్రణాసామాన్యంలో

లేకపోవడం గమనించాలి. పెద్దన అట్టి యిత మన కిక్కడ దొరికిపోతుంది. తన యింట్లో తానెక్కడికీ వెళుతున్నదీ చెప్పుకోవడం ఏమిటి? అని మనకు సందేహం రావాలి. ఆ సందేహం రావడంలోనే ఉంటుంది అసలు రహస్యమంతా.

— డా॥ మిరయ్యల రామకృష్ణ

2001/1 రాజమండ్రి

(*)

ఆ ధర్మరహస్యానికి కూడ సమాదం లభిస్తుంది. ఈ రహస్యం తెలిసినవాడు భవభూతి.

భవభూతి ఈ కథని తనదైన దృష్టితో చూచాడు. సీతాపరిత్యాగ భాగాన్ని స్వీయ నవ్యదృక్పథంలో దర్శించి దానికి పవిత్రత కల్పించాడు. తదనుగుణంగా రంగస్థలాల నిర్మాణం జరిగింది స్వీయమైన అభ్యుదయభావాలు సహితమైన మహర్షులముందే పవిత్రంగా ప్రదర్శించాలని భావించినట్లు తోస్తుంది. ఎందుచేతనంటే ఉత్తరరామచరిత్రలో అంకాలన్నీ ఆరణ్యప్రదేశంలో జరిగిన కథతోనే కనిపిస్తాయి. ప్రథమాంకం అయోధ్యలో జరిగిన కథ కలదైనప్పటికీ చిత్ర సందర్భనం ద్వారా అది కూడ (ఆరణ్య సంబంధంలేనట్లు కనిపిస్తున్నాగాని) ఆరణ్యన్నే రంగస్థలం చేసుకుంది. నాటకాంతంలో కవి తన భావాల్ని మహర్షులచేత తత్తుల్యులచేత అంగీకరింప చేసినట్లు కనిపిస్తుంది. అందుకే 'ఉత్తర రామచరితే భవభూతిర్విష్యతే'.

కవి ప్రదర్శన విషయంగా చేసిన వ్యత్యాసం ఉత్తరరామాయణ భాగం. దానికి కథానుకూలమైన ఒక రమ్యనింహానలోకనం ప్రథమాంకంలో చేశాడు. ఇది అప్పటి నాటిక నిర్మాణంలోనే నూతన మార్గం - ఈ ప్రక్రియకల్పనతో సీతాకల్యాణం మొదలుకొని కథ ఇక్కడ ప్రత్యక్షమయింది. ప్రథమాంకంలో బంధువిరహం వల్ల వికలమనస్కమైన సీతాదేవికి వినోదకల్పసార్థం

ఏర్పాటు చేయబడిన చిత్రప్రదర్శనంలో ఆవసరమైన ఘట్టాలే ప్రదర్శించబడినప్పటికీ కవి తానుద్దేశించిన సృష్టికి కరుణరస బీజావాసం ఈ అంశంలోనే చేసి రమ్యమైన నిర్మాణకేశలం చూపించాడు. ఈ ఘట్టం సీతకు అరణ్యంలో రాముడు తన కోసం ఎంత సంతాపం అనుభవించిందీ తెలుసుకోవటానికి సాక్షి భూతమై భావించింది. అనంతరకథని అరణ్యంలోనే నడిపించినకవి ఆటువంటి రచనానైపుణ్యంతోతే రాముని అంతర్గతాన్ని ప్రస్ఫుటంచేశాడు. నిజానికి రాముడు శంబూకవధ చేయటాని కరణ్యానికి వెళ్ళాడు. ఈ సందర్భంలోనే సీతారామలసమాగమం (వాస్తవానికది సమాగమమేకాదు) కల్పించి ఉభయూల హృదయాల కరుణరసద్వారాలు తెరిచాడు. ఇది భవభూతి యొక్క మహాభావుకతనీ సన్నివేశకల్పనానుగతమైన నిర్మాణ చాతుర్యాన్నీ వెల్లడిస్తోంది.

లోకంలో బాహ్యప్రకృతి వర్ణనం కంటే అంతరప్రకృతి పరిశీలనలోనే ప్రజ్ఞప్రకృష్టంగా భాసిస్తుంది. అదేకవికి కాళ్వరీరినిస్తుంది. సీతారామునిచేత పరిశీలించబడినప్పటికీ ఆమెకు రాముని అంతర్యం తెలుసు. ఆమె - ధర్మనిర్ణయంలో రామునికున్న స్థిరప్రజ్ఞత్వంకూడ ఎరుగును. అందువల్ల ఆమెకున్న ర్యధస్వపవయంలో కాదు రామునివ్యధను చూచి అవగాహనచేసుకొని ఆమె వ్యధించింది. ఈఘట్టం ద్వారా భవభూతి ధర్మబద్ధమైన ఒక దాంపత్యాన్ని మనకి దృష్టిగోచరం చేశాడు. ఆ మహాకవి అంతర్యమేమిటో, ఈకథలో ఆయన దాని నెలా వ్యక్తంచేశాడో పరిశీలిద్దాం.

‘త్వయాజగన్తి పుణ్యాని
త్వయ్యపుణ్యాజనోక్తయః ।
నాధవంతస్త్వయలోకా
స్త్వయనాథా వివర్త్యసే॥’

(సీతల్ల లోకాలు పుణ్యాల్లే ఉండగా, నీ యెడల ప్రజల మాటలు అపుణ్యాల్లే ఉన్నాయి. నీచేత లోకాలు సనాధాలు. నీననాధవై విపత్తునంద బోతున్నావు.) అని రాముడనే సమయంలో సీత నిద్రపోతుంది. అందువల్ల ఈ రామహృదయ గత భావం సీతకు తెలియదు. చిత్రసందర్శనమైన తరువాత సీతకు నిద్రపట్టింది. ఆప్పుడు దుర్యుధుడు వచ్చి సీతాపవాదవృత్తాంతం రాముడికి చెవిలోచెప్పాడు. అది విని గుఱితుడై రాముడీమాటలన్నాడు. ఈభావం సీతకు తెలియదు. అయినప్పటికీ అంతకుముందే వసిష్ఠునిచే శం తీసుకొనివచ్చిన అష్టావక్రడితో రాముడన్న మాటలు సీత విన్నది. ఆమాటలివి-

“న్నహందయాంచ సౌఖ్యంచ
యదివాచానకీ మపి॥

అనాధనాయలోకస్య
మంచతోనాస్తిమేవ్యథా॥

అని. లోకారాధన నిమిత్తం న్నహంబలనేకాదు సీతనుకూడ విడిచిపెట్టడానికి రాముడు సంసిద్ధుడే. అందు కాయనకు బాధకలగదు ఈ రామస్వభావం సీతకుపరిచితపూర్వమే. కాని అది ఆచరణ రూపం ధరించి వప్పుడు బాధ ఉంటుందా? ఉండదా? అనేది విచారణీయం. ఉంటుందనే భవభూతి ఆశయం. ఆ బాధను ప్రదర్శించే ప్రయత్నమే ఆయన చేశాడు. అందుకే ‘భవభూత్వోష్యతే.’ ఈ విశేషాన్నీ సన్నివేశంలో సీతకు ప్రత్యక్షంచేసి బాధకు పరాకాష్ఠను కల్పించి, దాని ఉపశమనం సీత చేతనే చేయించి కవి తన విశిష్టమైన కల్పనాచాతుర్యం ప్రదర్శించాడు. ఇది భవభూతికే సాధ్యమైంది. ఇదే ఎడలోతులు చూపించటం (హృదయాగాధతాప్రదర్శనం).

దుర్యుధుడు రాకపూర్వం నిద్రిస్తున్న సీతనుచూస్తున్న రాముడు-

‘ఇయం గే హేమశీరియమమృతవర్తిర్న
యనయో॥ రసావస్థాఃస్పృహోవృషి
బహుళకృందనరసః॥ అయంబాహుః
కంఠేశిరమస్పృహో మాక్తికసరః
కిమస్యా నప్రేయో యది పరమ॥

సహ్యస్తువిరహా॥॥

అని భావిస్తాడు. దీనితో సీతయందు రామనికున్న అనురాగం సామాజికత కవగతమవుతుంది. ఈ పరిజ్ఞానంతో సామాజికుడు (ప్రేక్షకుడు) ముందు ముందు జరిగే అంశాలలో ప్రదర్శించబడే రాముని “పుటపాక ప్రతీకాశి” మైన కరుణరసాన్ని న్నాదించే అర్హత నందుతాడు.

కలవరిస్తున్న సీతనుచూచి ‘చిత్రప్రదర్శనం వల్ల కలిగిన విరహభావం స్వప్నోద్యోగం చేస్తోంది’ దంటూఆమెను స్పృశిస్తూ-

‘అద్వైతం సుఖదుఃఖ యోరనుగతం
సర్వాస్యవస్థాసుయః,
ద్విత్రామోహృదయస్సయత్ర;
జరసాయస్మిన్నహస్యోరసః
కావేనావరణాత్యయాత్పరీణతే
యత్రేమసా రస్థిశమ్,
భద్రతస్య సుమానుషస్యకథ
మప్యేకం హితత్పార్థ తే॥

అన్నాడు.

ఈ శ్లోకంలో దాంపత్య పరిమార్థం ప్రబలించిపబడింది.

సుమానుషమంటే దాంపత్యం. మనం మనస్సులో భవభూతిని “పదవాక్య ప్రమాణజ్ఞా”ణ్ణిగా గమనిస్తే ఆతని భావుకత్వంలో హేతు, విద్యతా, శాస్త్రజ్ఞతా మనకి సువ్యక్తమవుతాయి. ఆ దాంపత్యం యొక్క త్రేమం ప్రకృష్టంగా ప్రాథింపబడితోంది. ఆ దాంపత్య మెటువంటిదంటే - 1) జాగ్రత్స్వప్న సుఖప్ర్యాద్యవస్థలలో సుఖదుఃఖ సంబంధమైన

అభిన్నత్యం అందులో అనుగతమై ఉంటుంది (2) అందులో వృద్ధయానికి విశ్రాంతి లభిస్తుంది (3) అందులో ముసలితనంలో కూడ రసం ఆహార్యంగా (తరగనిది-తొలగింపరానిది) ఉంటుంది. (4) వివాహం మొదలు దేహవసానం వరకు కాలంచేత పరికృతమైన ప్రేమసారంలో అది ఉంటుంది. అటువంటి దాంపత్యం యొక్క తేమం ఒక్కటే అధ్యర్థింపబడుతోంది. ఇదీ దాంపత్యానికి భవభూతి చేసిన నిర్వచనం. శ్రీరాముని వృద్ధయంతల్ల ఈ తత్వ మవగతమైంది. ఇటువంటి రామవృద్ధయంలో నిండి ఉన్న సీతావిరహాన్ని సామాజికమైన సమాన్యాదించేలా చేశాడు కవి. ద్వితీయాంకంలో శంకరాకాశధర్మం మళ్ళీ వసానికి వస్తున్నాడని ఆశ్రేయ వనదేవతయైన వాసంతికి చెప్పుతుంది. అప్పుడు దయతో కత్తిమైతి పట్టుకొని రాముడు ప్రవేశిస్తాడు. (తతిః సదయోద్యత ఖడ్గః రామః ప్రవిశతి) భవభూతి రాముడు కరుణా సమాద్రుడు. మొదట రాముడు తన ధర్మలోపమే బ్రాహ్మణపుత్రుని మృతికి హేతువనుకొంటాడు. తర్వాత ఆకాశవాణివల్ల హేతువు తెలిసింది. ఇప్పుడు 'సదయోద్యత ఖడ్గో రామః, అనేమాటవల్ల రాముని బహుముఖదయామయత్వం ధ్వనిస్తోంది. ఒకవైపు విప్రబాలక మృతిని గూర్చి దయ. దానికి కారణం తన దోషమే అనే భావన-ఆ దోషం సీతాపరిత్యాగ రూపమైనదని ఈ భావనతో పీడియందు కలిగిన దయ రెండవది. ఇప్పుడు తనచేతితో ఒక మునిని వధించవలసివచ్చింది. ఈ ఊహాకల్ప పుట్టినదయ మూడవది. ధర్మాత్ముడైన రాముడు శమ్భూకవధచేసి ధర్మం రక్షించాడు. రాముని గాంభీర్యం లోకానికి వ్యక్తమైంది. కాని ఆయన వృద్ధయంలో ఉన్న వ్యధ సంగతెవరికి ఎట్టింది? దానిని

ప్రదర్శించాలని భవభూతి అభిలాష పడ్డాడు. అప్పుడే సామాజికవృద్ధయంలో రససిద్ధి కలుగుతుంది. ఇదే నిర్మాణచాతుర్యమంటే. 'హేహస్త! దక్షిణ! మృతస్యశిశోర్ద్విజస్య! జీవాతవే విస్ఫుజమాద్రమనాకృతాణాం! రామస్య బాహునసి నిర్భరగర్భ భిన్న! సీతావివాసనపటోః కరుణాబురీ సే?'

మరణించిన ద్విజశిశువు బ్రతకటానికని, ఓ దక్షిణహస్తమా! కూద్రమానిపై కత్తి విసురు. నిండు గర్భభారంతో భిన్నురాలైన సీతని వెళ్లగొట్టగలిగిన రాముని చేతివి నీవు. నీకు కరుణ ఎక్కడిది?

అంటూ ఎల్లాగో కొట్టి రాముడు - 'రాముడికి తగినపని చేయబడింది' (కృతం రామ సదృశంకర్మ) అన్నాడు. తర్వాత 'ఆ బ్రాహ్మణ పుత్రుడు బ్రతుకుతాడా?' అనుకొంటాడు. ధర్మసంకటం సంప్రాప్తమైనప్పుడు వృద్ధయంలో కలిగే పరివేదన తెలుసుకోవటానికిది పనికివస్తుంది.

తృతీయాంకంలో వనదేవతయైన వాసంతితో కలవటం-సీతాసమాగమం-విరహపరాకాష్ఠ వృద్ధయ పరికిలనం జరుగుతాయి. పూర్వం వనవాస కాలంలో వాసంతి సీతకు చెలికత్తె. ఆమె రాముణ్ణి మహారాజా! అంటుంది. అత్యుణుని విశలం అడుగుతుంది. మహారాజా! అనే సంబోధన విని విరహాతప్తవృద్ధయంలో ఉన్న రాముడు వినిపించుకోవట్టు గతస్మృతిని వ్యక్తంచేస్తాడు. ఆమె మళ్ళీ అడుగుతుంది. ఆమాటలలో ప్రణయరహితత్వం గనించి ఉద్విగ్నడవుతాడు. 'కుశలప్రశ్న సోమిత్రిమాత్రికమేఉంది. అది కూడ బాష్పస్పృశితాక్షరంగాఉంది' అనుకొంటూ సీతావివాసన వృత్తాంతం ఈమెకి తెలిసిందా, ఏమిటి? అని అనుమానిస్తాడు. 'అత్యుణుడు తేమమే' అంటాడు. దుఃఖంతో వాసంతి దేవా!

అంత దారుణుడవయ్యా వేమిటి? అంటూ అక్కడే! అదృక్కురాలైవున్న శిశు! ఆర్యపుత్రుడు పూజార్హుడు. ప్రేమసుఖికి మరీని. అంటుంది. అప్పుడు వాసంతి.

త్యం జీవితం త్వమసి మేవృద్ధయం ద్వితీయాంకం త్వం కామాదీనయనయో రమృతం త్వమాంకం ఇత్యాదిభిః ప్రియశైరనురద్భ్యుత్థాం తామేవ-కాంత-మధవాకిమతిః పరేణా అంటుంది.

(నీవే నాజీవితం - నీవే నారెండవ వృద్ధయానివి. నీవే నాకళ్ళకు వెన్ను అవు. నాదేహానికి నీవే ఆమృతం' - ఇలా వందలకొలది ప్రియవచనాలతో అమోఘమృతాలి ననునయించి - ఆమెనే-కాంతం-ఇంకేమంటే ఏం లాభం?) అని మూర్ఛపడిపోతుంది - 'ఆమెనే!' అని అక్కడే వాక్యం ఆపేసి స్మృతిరహితమై పోవటం బాగుందని అక్కడున్న తమస అంటుంది. ఈ సన్నివేశం భావించదగింది పదవాక్య ప్రమాణజ్ఞుడైన భవభూతి నాటకాంతంలో -

'శబ్దబ్రహ్మవేత్తలైన బుధులు (పండితులు) ప్రాజ్ఞుడైన కవియొక్క పదినామైనవాణిని పరిభావన చేయదురు గాక! అంటాడుగదా!

వాసంతి మళ్ళీ మళ్ళీ అడుగుతోంటే రాముడు సీతను కూరమ్మగాలు భక్షించి ఉంటామని భావించి దుఃఖిస్తాడు. 'ఆర్యపుత్రుడు ముక్తకంఠంగా ప్రలాదిస్తున్నాడు' (ఏమిస్తున్నాడు) అన్న విశేషమాటవిని తమస 'ఇది తగినదే' అంటుంది. అని 'దుఃఖితులు దుఃఖ నిర్ధారణలు చేసుకోవలసిందే' అని 'చెరువుగట్టమీద

